

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

**Vůle zůstavitele při dispozici s majetkem pro
případ smrti, v kontextu historického a
socio-ekonomického vývoje**

Veronika Mlejnková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Studijní program: Právo a právní věda

Obor: Právo

Diplomová práce

Vůle zůstavitele při dispozici s majetkem pro případ smrti, v kontextu historického a socio-ekonomického vývoje

Autor práce: Veronika Mlejnková

Vedoucí práce: JUDr. et PhDr. Stanislav Balík - KPD

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „Vůle zůstavitele při dispozici s majetkem pro případ smrti, v kontextu historického a socio - ekonomického vývoje“ zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Poděkování JUDr. et PhDr. Stanislavu Balíkovi za vstřícnou a podnětnou pomoc při tvorbě této práce.

Mé díky patří i mým dcerám Mařence a Andulce, které mi poskytly potřebný prostor při tvorbě nejen této práce, ale i během celého mého studia a především mému manželovi za neskonalou trpělivost a všestrannou podporu.

OBSAH

I. ÚVOD	1
II. ŘÍMSKOPRÁVNÍ ZAKOTVENÍ	3
1. Úvod do římského práva a jeho historické vymezení	3
2. Univerzální sukcese	5
3. Delační důvody	6
4. Právní postavení dědice	8
5. Ležící pozůstalost (hereditas iacens)	9
6. Dědické právo civilní a praetorské	10
7. Intestátní posloupnost	12
8. Testamentární posloupnost	14
8.1. Formy testamentu	15
8.2. Testamentární způsobilost	20
8.3. Náležitosti projevu vůle	22
8.4. Obsahové náležitosti	23
8.5. Zrušení testamentu	26
9. Nepominutelní dědici	27
10. Odkaz	30
10.1. Legatum	30
10.2. Fideicommissum	32
10.3. Fideikommissum hereditatis	32
11. Donatio mortis causa	33
III. SVĚTOVÉ KODEXY	35
1. ABGB	35
1.1. Úvod	35
1.2. Dědictví a okamžik jeho nabytí	36
1.3. Delační důvody	37
1.4. Intestátní posloupnost	38
1.5. Testamentární posloupnost	41
1.5.1. Poslední pořízení	41
1.5.2. Testamentární způsobilost	42
1.5.3. Náležitosti projevu vůle	44
1.5.4. Forma závěti	45
1.5.5. Zrušení závěti	49
1.6. Nepominutelní dědici	51

1.7. Vydědění	53
1.8. Odkaz	54
1.9. Dědická smlouva	56
IV. ČESKÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA	59
1. Střední kodex – Občanský zákoník z r. 1950	59
1.1. Úvod	59
2. Dědictví a okamžik jeho nabytí	60
2.1. Intestátní posloupnost	61
2.2. Testamentární posloupnost	63
2.2.1. Testamentární způsobilost	64
2.2.2. Forma závěti	65
2.2.3. Obsahové náležitosti závěti	67
2.3. Nepominutelní dědici	68
2.4. Vydědění	69
2.5. Odkaz	70
V. ZÁVĚR	73
RESUMÉ	77
POUŽITÁ LITERATURA:	78

I. ÚVOD

Se smrtí jedince vzniká otázka, co bude s jeho majetkem, který tu zanechal. Práva ryze osobní povahy, která byla spjata se zemřelou osobou, zanikají, ale všechna ostatní práva a povinnosti přecházejí na právního nástupce zemřelého. Přejednost majetku z osoby zemřelé na jejího právního nástupce řeší dědické právo. Svými instituty vymezuje právní prostor pro uplatnění vůle zůstavitele při nakládání s jeho majetkem. Tím také dědické právo poměrně neagresivní formou zasahuje do majetkových poměrů společnosti. Revoluční majetkových poměrů lze provést i přímými a agresivními změnami pomocí vyvlastnění, konfiskace majetku nebo také nepřímými změnami, jako je změna daňového systému, ale třeba také pomocí dědického práva.

Dědické právo velmi úzce souvisí s právem vlastnickým, je předpokladem pro jeho zachování a instituty dědického práva reflektují na to, jakým způsobem se stavěla společnost k soukromému vlastnictví. Důsledkem toho je skutečnost, že prostřednictvím institutů dědického práva může docházet buď k omezování vůle zůstavitele, či naopak k otevírání dalších možností, jak disponovat s majetkem pro případ smrti.

Řada institutů dědického práva se prolíná různými právními řádými napříč časem v různých historických souvislostech. Najdeme mnoho shod, které jsou typické pro daný státní útvar, ale i mnoho zvláštností, které jsou důsledkem společenských, kulturních či náboženských odlišností.

Práce je systematicky rozdělena do 3 dílčích částí. Ve snaze co nejlépe pochopit instituty dědického práva, začnu svoji práci v době starověkého Říma, jelikož římskoprávní věda se stala základním kamenem celého kontinentálního právního řádu, jehož součástí je i Česká republika. Mnoho institutů, které známe a používáme v dnešní právní praxi, datuje dobu svého vzniku právě do tohoto období.

Další část své práce věnuji době první republiky, kdy byl do nově vzniklého právního řádu samostatné Československé republiky recipován Všeobecný občanský zákoník rakouský, který je považován za vynikající právní dílo inspirované římskoprávní vzdělaností a je přizpůsoben přirozenoprávnímu vlivu. Jde o poslední kodifikaci soukromého práva, která platila na území České republiky až do roku 1950. V současné době

je tomuto právnímu kodexu věnována velká pozornost nejen z důvodů dvousetletého výročí jeho vydání, ale i v souvislosti s Novým občanským zákoníkem, který má nabýt účinnosti již 1. 1. 2014, a jehož je Všeobecný občanský zákoník rakouský velkým inspiračním zdrojem. Z těchto důvodů věnuji i já část své práce tomuto právnímu dílu.

V roce 1950 došlo ke změně politického režimu, což vedlo k potřebě přijmout nový právní řád. Tato právní úprava se odklonila od římskoprávních tradic a začala stavět na nových a zcela odlišných společenských attributech.

Analýza vývoje dědického práva a jeho institutů v průběhu dějinného vývoje bude sloužit v závěru práce k zodpovězení otázek: „Do jaké míry jednotlivá historická období a s tím související společenské a politické ideologie ovlivňovaly jednotlivé právní instituty regulující autonomii vůle zůstavitele? Které z těchto institutů se staly projevem testovací svobody a které přispěly k jejímu omezení?“

II. ŘÍMSKOPRÁVNÍ ZAKOTVENÍ

Římské soukromé právo se stalo základem našeho právního řádu, docházelo k jeho postupné recepci v různých historických souvislostech v celé západní právní kultuře. Jelikož historický vývoj jednotlivých právních institutů, jež upravovaly a ovlivňovaly zůstavitelovu vůli při nakládání s jeho majetkem, má své kořeny v římském právu, považují za dobré započít svoji práci právě zde.

1. Úvod do římského práva a jeho historické vymezení

Vývoj římského práva probíhal po dobu několika staletí od počátku Říma až do doby císaře Justiniána, v tu dobu byl vývoj římského práva završen. Na vývoj římské právní vědy měly vliv materiální a sociální podmínky římské společnosti. Ta se vyvíjela od prvobytně pospolné společnosti, kdy Římané žili v rodovém zřízení. V této době byl základní společenskou jednotkou rod (*genus*), který sdružoval své členy na základě pokrevního spojení, a příslušnost jedince k rodu předurčovala jeho společenské postavení. Rozpad rodové společnosti byl primárním předpokladem pro vznik dědického práva, které by nemohlo bez vzniku individuálního vlastnictví existovat.

Vývoj společnosti směřoval k postupnému přechodu k otrokářskému řádu. Vznikaly majetkové rozdíly, které rozdělávaly společnost do tříd. Toto majetkové a společenské vymezení vytvářelo podmínky ke vzniku státu. Původní rodové orgány se staly orgány státními. Byl potlačen rod jako základní společenská jednotka založená na pokrevním příbuzenství a vznikla nová společenská struktura založená naopak na principech majetkových a územních. V raném otrokářském řádu se začíná velmi pozvolna rozvíjet otroctví. Římská obec brzy získala obrovský majetkový potenciál, jenž jí umožnil velký teritoriální rozmach. Dobyta území se stala předmětem vykořisťování. Římská říše získala nadbytek půdy, který se do jisté míry dostal do soukromého vlastnictví. Období rozvinutého otrokářského řádu tak zcela změnilo ekonomiku státu. *„Majetek se tak stává základním stavebním kamenem římské společnosti*

*a její ekonomiky. Proto se také ochrana soukromého vlastnictví těší značné pozornosti.*¹

Dalším historickým obdobím, jež mělo vliv na společenské poměry, byl *principát*. Formálně se stal nejvyšším státním orgánem senát, ale fakticky byla moc koncentrovaná v rukou císaře. Právníci se stali součástí státního aparátu a měli tak přímý vliv na tvorbu práva. K velkému rozvoji došlo v posledních dvou stoletích republiky, avšak v období principátu dostalo římské právo svůj klasický ráz, proto o právu této doby mluvíme jako o klasickém. Snad nejpropracovanější součástí právního řádu se stalo právo soukromé. „Jeho osou bylo soukromé vlastnictví, a proto také účelem převážné většiny institucí soukromého práva bylo zajistit vlastníkově co největší volnost nakládat soukromým majetkem a co nejpevněji je ochraňovat.“²

Období pozdního otrokářského řádu je provázeno úpadkem a destabilizací Římské říše. Dochází k rozdělení říše na západní a východní část. Jen Východořímská, posléze Byzantská říše, se stala nositelem římské státnosti. Císař Justinián zajistil vrcholné období Byzantské říši svou snahou o návrat římského impéria, ale již v duchu křesťanské ideologie.

Veškeré tyto historické etapy, které zakládaly a měnily společenské poměry, měly vliv na zrod a formování dědického práva a utváření jeho jednotlivých institutů.

Pokud mluvíme o dědickém právu, máme na mysli soubor závazných pravidel, kterými se řídí přechod majetkových poměrů z osoby zůstavitele na subjekty jiné. Svým charakterem je dědické právo právem soukromým a stojí na pomezí práv majetkových a rodinných.

Předpokladem pro vznik dědického práva ve své obecné rovině je respektování vůle zůstavitele i po jeho smrti a vznik individuálního vlastnictví, které je spjato s rozpadem rodového zřízení. Stejně tak jako v jiných kulturách i v římské a předřímské společnosti je rozpad rodového zřízení zásadní pro vznik dědického práva. První zmínky o dědickém

¹ SALÁK, Pavel jr. Dědické právo 1948-1989 optikou práva římského. *Dny práva – 2010 – Days of Law* [online]. [cit. 2013-02-07]. 1. ed. Brno : Masaryk University, 2010. Dostupně z: <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>.

² BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1981. 507 s. Pyramida – Encyklopedie. s. 15.

právu můžeme vysledovat v kodifikaci obyčejového práva v Zákoně XII. desek³ (*Lex duodecim tabularum*), kde je však toto právní odvětví upraveno v poměrně rozvinuté formě.

2. Univerzální sukcese

Zatímco po smrti zůstavitele, v době rodového zřízení, pokračovali jeho pozůstalí v dosavadním rodinném společenství a beze změn drželi společný majetek, s rozvojem soukromého vlastnictví se objevuje otázka, kdo bude vstupovat do zůstavitelových práv a povinností po jeho smrti. Určení osoby dědice je základní otázkou dědického práva. Jen tak zjistíme, kdo převezme jeho majetek a další - např. náboženské povinnosti. Dostáváme se tak k pojmu univerzální sukcese. Univerzální nástupce je dědicem (*heres*) a souhrn práv a závazků, jež na dědice přecházejí, se nazývá pozůstalostí nebo dědictvím (*hereditas*).⁴ Zatímco L. Heyrovský mluví o univerzální sukcesi ve smyslu jejího materiálního charakteru,⁵ Tilsch vnímá univerzální sukcesi v širším pojmu: „*Základ myšlenky té nespočívá asi v hospodářských úvahách, nýbrž ve stejnoměrné moci, kterouž římský pater familias vykonával nad statky svými, at' movitými, at' nemovitými.*“⁶ Na dědice přecházela otcova moc nad rodinou (*patria potestas*), majetková práva, ale i určité náboženské povinnosti (*sacra familiaria*),⁷ které zahrnovaly uctívání kultu bohů zemřelých i boha domácího krbu.⁸ Na dědice přecházel majetek jako celek, jako určitá jednotka a nejen jednotlivá práva a závazky, z kterých je pozůstalost složena. Některá práva a závazky však na dědice

³ cca 449 BC

⁴ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 27.

⁵ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 3. rozšíř. vyd. Institut římského práva. Praha 1903. 1025 hovoří o „bezprostřední sukcesi univerzální v majetkové poměry.“

⁶ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské a stanoviska srovnávací vědy právní*. Část. I. Praha: Sborník věd právních a státních (Bursík a Kohout), 1905. s. 29.

⁷ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. s. 179.: „V průběhu vývoje se pojem *hereditas* měnil, až obsahoval pouze souhrn zůstavitelových věcí, zděditelných věcných práv a pohledávek.“

⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1.vyd. Praha: Panorama, 1981. 507 s. Pyramida – Encyklopedie. s. 283. „...se časem stala velmi tíživým břemenem – odtud snaha zbavit se jich, třeba propuštěním pozůstalostního otroka, aby ten konal *sacra familiaria* místo dědice (*manumissio s-orum causa*).“

nepřecházejí.⁹ O univerzální sukcesi půjde i tehdy, když dědictví připadne více dědicům, spoludědicům. Dědic, nejen že nabývá majetková práva a povinnosti, ale odpovídá za dluhy zůstavitele a to bez ohledu na to, zda pasiva pozůstalosti přesahují její aktiva. Odpovídá tedy neomezeně. Zatímco v aktuální právní úpravě dědic odpovídá za dluhy pouze do výše nabytého majetku. Moderní právní řády vycházejí z myšlenky, že dědic zdědil majetek, proto také odpovídá do výše jeho nabyté hodnoty. Naproti tomu v římském právu odpovídá dědic neomezeně, protože nastoupil na místo zůstavitele.¹⁰ Dědic tedy vstupuje do právního postavení zůstavitele (*in locum et in ius defuncti*).¹¹ V tomto lze spatřovat podstatnou rozdílnost v nazírání na dědické právo, jelikož tato rozdílnost může mít vliv na jednotlivé instituty, jež dědické právo utvářejí.

Římské právo zná i pojem singulární sukcese, jejímž odrazem jsou odkazy (*legata a fideicommissa*) jako projev zůstavitelovy vůle *mortis causa*, o kterých bude pojednáno dále.

3. Delační důvody

Pokud má dědické právo určit osobu dědice, musí objasnit skutečnost, proč se majetek zůstavitele na dědice deferuje. Tímto důvodem přechodu majetku jsou tzv. delační důvody. Delační důvody zná římské právo dva. Tím prvním je právní norma, ať už v podobě zákona nebo obyčeje. V tomto případě mluvíme o zákonné či intestátní posloupnosti. Druhým důvodem přechodu majetku na osobu dědice je testament jako projev vůle zůstavitele *mortis causa*. V tomto druhém případě máme na mysli posloupnost testamentární.

Dalším delačním důvodem vyskytujícím se v mnoha moderních evropských právních řádech¹² je dědická smlouva. Jedná se o smluvní

⁹ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 28.: „Na dědice nepřecházejí zejména služebnosti osobní, práva a závazky vázané na osoby dlužníkovu nebo věřitelovu, jako *actiones vindictam spirantes*, *actio rei uxoriae*, právo z delace, dědictví a odkazy pod výminkou zůstavené, osobní privilegia a některé právní poměry (*societas*, *mandatum*), a též držba.“

¹⁰ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské a stanoviska srovnávací vědy právní*. Část. I. Praha: Sborník věd právních a státních (Bursík a Kohout), 1905. s. 32. V Justianově době dochází k omezování ručení dědice za dluhy zůstavitele – *beneficium inventarii*, *beneficium separationis*.

¹¹ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského*. Díl II. Praha: nákl. vlast. s. 259.

¹² Např. v Rakousku, Německu, Francii.

pořízení mortis causa, které bezesporu rozšiřuje vůli zůstavitele při dispozici s jeho majetkem pro případ jeho smrti. Zvláštnost tohoto institutu spočívá v jeho dvojí povaze. Jednak jde o pořízení mortis causa a za druhé jde o smluvní ujednání. Ač římské právo jednoznačně preferovalo vůli zůstavitele, tato možnost dispozice s majetkem zůstaviteli dána nebyla.¹³ Tento institut v římském právu zakotven nebyl. Snad jedinou možnou výjimku můžeme spatřovat ve vojenském testamentu, pro který neplatily obsahové ani formální náležitosti obecně právem vyžadované. Nelze o něm mluvit jako o testamentu ve smyslu římského práva.

Gaius uvádí ve svém díle: „*A nejdříve pojednejme o pozůstalostech, kteréž jsou dvojího druhu: připadají nám totiž buď podle testamentu, anebo intestátně.*“¹⁴ Z tohoto citátu je zřejmé, že římské právo zná pouze tyto dva delační důvody a lze vyvodit i prioritu testamentární posloupnosti. Římské právo přišlo na tehdejší dobu s inovativní myšlenkou, kterou začali prosazovat vůli zůstavitele nad posloupností intestátní. V průběhu vývoje Římané jednoznačně upřednostnili vůli zůstavitele před rodinnými vazbami. Považovali za morální povinnost každého, aby práva testovacího užil, a za neštěstí, když zemřel někdo bez testamentu.¹⁵ Možnost svobodně nakládat se svým majetkem na úkor příbuzenských vazeb, může být odrazem jednak výlučného postavení *pater familia*, a jednak určitým projevem úcty k vlastnickému právu. „*Neboť preference testamentu není ve své podstatě ničím jiným než uplatněním ius disponendi vlastníka i na jednání mortis causa.*“¹⁶ Intestátní posloupnost nastupovala až v okamžiku, kdy testamentu nebylo nebo byl testament neplatný.

Vzájemnou pozici těchto delačních důvodů vymezuje římskoprávní zásada „*Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest.*“ Toto nepřevzal ani ABGB, ani soudobá právní úprava, tedy zákon 40/164 Sb., a nevyskytuje se ani v NOZ. Zásada, která znemožňovala působení jedné dědické posloupnosti vedle druhé, a to až na výjimky, kterou byl

¹³ Srov. § 461 odst. 1 zk. č. 40/1964 Sb.: „*Dědí se ze zákona, ze závěti nebo z obou těchto důvodů.*“

¹⁴ KINCL, J. (ed.) *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 119.

¹⁵ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské a stanoviska srovnávací vědy právní*. Část. I. Praha: Sborník věd právních a státních (Bursík a Kohout), 1905. s. 19.

¹⁶ SALÁK, Pavel. *Zásady římského práva dědického a jejich odraz v novodobých kodifikacích. Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 3. s. 228.

opět vojenský testament. Aplikace této zásady měla za následek, že při existenci testamentu se zkoumaly jeho náležitosti, pokud je testament neměl, stával se neplatným a nastupovala posloupnost intestátní. Výše bylo pojednáno, že pojem *hereditas* byl obsahově mnohem širší, než je vnímám dnes, jako souhrn majetku zůstavitele. Proto lze usuzovat, že bylo snahou římských občanů ustanovit do své pozůstalosti pouze jednoho dědice, který by přejal novou úlohu *pater familia* a byl tak pověřen výkonem *patria potestas*. Na dědice tak přecházela nejen majetková práva, ale i rodinné a náboženské povinnosti.

4. Právní postavení dědice

Římské právo vyžadovalo projev vůle deláta se dědicem stát (*aditione hereditatis*). Delát musel projevit vůli dědictví přijmout, nebo je naopak odmítnout. Opět se dostáváme k výjimce a tou je dle *ius civile* skupina dědiců domácích (*heredes domestici*). Šlo o příslušníky zůstavitelovy rodiny, ti se dále dělili do dvou skupin. Do první skupiny byli zařazeni dědici vlastní a nutní (*heredes sui et necessarii*), tedy všichni ti, kdo podléhali v době zůstavitelovy smrti jeho rodinné moci. Mohlo jít o dědice intestátní i testamentární.¹⁷ V takovém postavení se mohl nacházet i otrok, jehož zůstavitel v testamentu propustil na svobodu a ustanovil ho dědicem.¹⁸ Výše zmínění nabývali dědictví okamžikem smrti zůstavitelovy. K nabytí dědictví nebylo potřeba jejich projevu vůle, nabývali ho dokonce i proti své vůli. Do druhé skupiny patří dědicové nutní (*heredes necessarii*).¹⁹ Tito dědici mohli být povoláni pouze z testamentu. U všech ostatních dědiců bylo zapotřebí projevu vůle k nabytí dědictví. V tomto případě se mluví o dědicích dobrovolných (*heredes voluntarii*), kteří se mohli rozhodnout, zda dědictví přijmou či nikoliv. U této kategorie dědiců rozlišuje římské právo dva okamžiky, a to povolání k dědictví (*delatio hereditatis*), kdy dědici vzniklo právo na dědictví, a druhým okamžikem je

¹⁷ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 293.

¹⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1981. Pyramida – Encyklopedie. s. 163.

¹⁹ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 293.

nabytí dědictví (*aditio hereditatis*), tedy okamžik, kdy dědic dědictví skutečně uchopil.²⁰ Adice mohla proběhnout buď slavnostní formou, kterou bylo ústní prohlášení (*cretio*) nebo tím, že se dědic začal jako dědic chovat (*pro herede gestio*), anebo pouhým neformálním projevem vůle (*nuda voluntas*).

Je pravděpodobné, že institut dědiců vlastních a nutných má zakotvení v rané římské agrární společnosti, kdy rodina byla svébytnou jednotkou, založenou na agnátských vazbách, postavenou na společném úsilí o společný majetek a zachování hodnot pro budoucí generace.

Snad nejznámější římskoprávní zásada „*Semel heres semper heres*“ byla projevem trvalého nabytí dědictví, nebylo možné se stát dědicem jen na určitou dobu. Tuto zásadu ctí i soudobé právo a zakotvuje ji v právním řádu. Není možné odvolat prohlášení o odmítnutí dědictví, není ani možné změnit prohlášení, v němž dědic dědictví neodmítá.²¹

5. Ležící pozůstalost (*hereditas iacens*)

Aktuální právní úprava řeší okamžik nabytí dědictví v § 460 zk. č. 40/1964 Sb. Zákon říká, že dědictví se nabývá okamžikem smrti zůstavitele. Zatímco v římském právu bylo k nabytí dědictví obvykle potřeba projevu vůle deláta se dědicem stát. Od doby zůstavitelovy smrti až po dobu, kdy došlo k uchopení pozůstalosti dědicem, se mluví o pozůstalosti ležící (*hereditas iacens*). V nejstarších dobách se věci zůstavitelem zanechané stávaly věci ničí (*res nullius*) a podléhaly volné okupaci.²² Pokud nebylo domácích dědiců, mohl držitel pozůstalost po roce vydržet (*usucapio pro herede*), nabyt tak postavení dědice, měl povinnost konat rodinná *sacra* a případně i uspokojit pozůstalostní věřitele.²³

V tomto mezidobí od smrti zůstavitele do přijetí a nabytí dědictví povoláním dědicem se pozůstalost vyznačovala určitou majetkovou

²⁰ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. s. 185.

²¹ § 467 zk. č. 40/1964 Sb.: „Prohlášení o odmítnutí dědictví nelze odvolat. Totéž platí, prohlásí-li dědic, že dědictví neodmítá.“

²² TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské a stanoviska srovnávací vědy právní*. Část. I. Praha: Sborník věd právních a státních (Bursík a Kohout), 1905. s. 9.

²³ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. s. 180.

jednotou, která mohla být rozmnožována o nová práva nebo mohlo dojít k jejímu zmenšení zánikem práv.²⁴ K jejímu zvětšení docházelo např. narozením dětí otroků, nabytím přírůstků, oddělením plodů a naopak k jejímu zmenšení mohlo dojít ve vztazích vyplývajících z nepřikázaného jednatelství.²⁵ Tato skutečnost vedla ve vývoji práva k fikci, kterou docházelo k tomu, že ležící pozůstalosti, tedy určité majetkové jednotě, byla přiznána jistá míra právní subjektivity.²⁶ Zavázána byla pozůstalost sama. V justiniánském právu byla ležící pozůstalost považována za právnickou osobu.²⁷

Tento institut se vyznačoval jistou dočasností svého trvání. I když se dědic ujal pozůstalosti s jistým časovým odstupem, byl stále považován za přímého nástupce zůstavitele.²⁸

6. Dědické právo civilní a praetorské

V důsledku vývoje společnosti začaly být pocíťovány nedostatky v dědickém právu, které bylo vybudováno na původním *ius civile*, stojícím na tradičních principech římské společnosti, upravené již v Zákoně XII. desek (*Lex duodecim tabularum*). Původní dědická intestátní posloupnost založena na agnátských vazbách, se začala jevit jako nevhodná a nespravedlivá,²⁹ protože nedávala žádný prostor pro nastoupení do dědických práv dědicům pokrevním.³⁰ Nespravedlnost úpravy byla dále

²⁴ HEROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 3. rozšíř. vyd. Institut římského práva. Praha 1903. s. 1029.: „Jakkoli, když *hereditas iacent*, majetková práva a právní závazky zemřelého jsou na ten čas bez subjektu, trvají přece nadále a to jako jednota, jako jmění, kterému mohou přibýti nová práva a nové právní závazky.“

²⁵ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 297.

²⁶ HEROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 3. rozšíř. vyd. Institut římského práva. Praha 1903. s. 1030.: „Vyskytuje se právní názor, že *hereditas iacens sama* je na místě subjektu majetkového, že ji jest pokládati za vlastníka věcí dědických.“

²⁷ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 297.

²⁸ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 435.

²⁹ Agnátské dědici byly původní příbuzenskou kategorií zakládající dědickou intestátní posloupnost dle *ius civile*.

³⁰ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1981. Pyramida – Encyklopedie. s. 164.: „Zákon XII desek povolává k dědictví ab *intestato* výhradně agnátské příbuzné, a to ve třech třídách: 1. *sui heredes* [mezi sebou podle hlav, in *capita*, kdežto dělí-li se bližší dědic se vzdálenějšími, podle kmenů, in *stirpes*], 2. *proximus adgnatus* [nenabude-li nejbližší agnát, další z této třídy se vylučují], 3. *gens* [gentiles, bližší uspořádání není známo, *ius gentilicium* odpadlo ještě v rané klas. době].“

pocitována v případě, zemřel-li *heres voluntarius* dříve, nežli se chopil pozůstalosti, nedeferovala se již na dědice po něm nejbližšího, ale stala se odúmrtí.³¹

Z již zmíněného vyplývá, že byl utvořen prostor pro činnost praetora, který svou činností, spočívající ve vydávání ediktů, reformoval dědické právo. Tak se stalo, že vedle sebe vznikly, paralelně existující, dvě dědické posloupnosti, z nichž každá se dále dělila na posloupnost intestátní a testamentární. První z nich byla *hereditas*, dědická posloupnost dle civilního práva, a *bonorum possessio*, jako posloupnost dle praetorského práva. *Hereditas* nabyla dalšího významu. Mimo významu jisté nejen majetkové jednoty práv a povinností, která přecházela z osoby zůstavitele na osobu dědice, šlo o vyjádření dědické posloupnosti dle civilního práva. Naproti tomu *bonorum possessio* bylo výrazem posloupnosti dle práva praetorského.

Praetor byl úředník (*magistratus*), který nemohl nikoho určit dědicem dle civilního práva, ale z moci svého úřadu mohl určitým osobám, jež nebyly dle civilního práva dědici, propůjčit držbu a užívání pozůstalosti, považoval-li to za spravedlivé.³² Na rozdíl od *hereditas*, kdo chtěl získat držbu pozůstalosti, musel o ni praetora požádat, a to i v případě, pokud šlo o dědice nutného (*heres necessarius*). Praetor musel tedy držbu výslovně povolit, na rozdíl od prvního případu, kdy k nabytí dědictví obyčejně docházelo projevem vůle deláta. Další rozdíl těchto dvou institutů je možno spatřovat v určení lhůty pro podání žádosti o *bonorum possessio*. Zatímco dle civilního práva se mohl delát ujmout pozůstalosti bez časového omezení, pro udělení držby praetorem byla stanovena určitá lhůta. Poslední rozdíl těchto dvou posloupností lze vidět ve způsobu ochrany, které se mohl dožadovat dědic povoláný dle civilního práva a dědic povoláný dle práva praetorského. Ochrana civilního dědice byla založena na věcné žalobě, jež měla stejnou povahu jako žaloba reivindikační (*hereditatis petitio*), avšak *bonorum possessor* mohl ke své ochraně využít pouze žalobu praetorskou. Až vydržením stával se *bonorum*

³¹ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 438.

³² VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 438.

possessor vlastníkem quiritským, do té doby byl pouze vlastníkem bonitárním.³³

Praetorova činnost tak směřovala ke zmírnění strohosti civilního práva založeného na agnátských vazbách a reflektovala na společenský vývoj preferující kognátské příbuzenství,³⁴ jejímž členům propůjčovala svoji ochranu a možnost nastoupit do práv a povinností zůstavitele, což by jim dle civilního práva umožněno nebylo.

V justiniánském právu došlo ke smazání rozdílů mezi těmito dvěma posloupnostmi. Právní postavení dědice dle civilního práva a dle praetorského práva bylo téměř stejné.

7. Intestátní posloupnost

Pokud nebyl testament sepsán, či byl-li testament neplatný, nastupovala dědická intestátní posloupnost, založená dle nejstarších dob v civilním právu na agnátských vazbách. Vývojem docházelo k upuštění od agnátských vztahů, až plně převážily vztahy kognátského pokrevního příbuzenství. Kořeny zákonné posloupnosti sahají mnohem dále, ale v Zákoně XII. desek měla zákonná posloupnost již konkrétní, jasnou podobu.

Nejstarší podoba intestátní posloupnosti, je posloupnost po otci rodiny, jež je výrazem patriarchálních vztahů římské rodiny.³⁵ Do práv *pater familiae* nastupovali dědicové *sui*, ti kteří podléhali v době smrti jeho otcovské moci. Šlo o zůstavitelovy děti, manželku, ale i děti jeho dětí, pokud ovšem podléhaly v době zůstavitelovy smrti jeho otcovské moci, tak se také stávaly *personae sui iuris*.³⁶ Tito dědici byli i dědici nutnými (*heredes necessarii*).³⁷ Nebylo ponecháno na jejich vůli, zda dědictví

³³ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 440.

³⁴ Založené na pokrevním příbuzenství.

³⁵ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 270.

³⁶ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. s. 179.: „*Sui heredes* byli už za života zůstavitelova považováni „jakoby za vlastníky“ jeho (zprvu rodinného) majetku, a měli k němu tedy jakési čekatelské právo, které se zůstavitelovou smrtí změnilo ve skutečné právo vlastnické. Z intestátních dědiců se pak toto pojetí přeneslo i na dědice testamentární, jimiž byli napřed *heredes sui* a později i *heredes extranei*.“

³⁷ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 270.

přijmou či nikoliv. K nabytí, bez možnosti odmítnutí, docházelo okamžikem smrti zůstavitele.

K dědictví byli povoláni rovným dílem (*in capita*). „*Syn vedle vnuka, dcera vedle vnučky, manželka vedle snachy.*“³⁸ Každému z nich, ale nenáležel stejně velký podíl, protože mezi nimi se dělilo podle potomstev, kmenů (*in stirpes*).

Zákon XII. desek povolával k dědictví *ab intestato* pouze zůstavitelovy agnáty, a to ve třech třídách.³⁹ Tento zákon přinesl nový institut a to právo nejbližšího agnáta (*agnatus proximus*). Výsledkem bylo, že pokud neměl zůstavitel dědice sui, k dědictví byl povolán *agnatus proximus*. Tím byli bratr nebo sestra společného otce, nebo matka, byla-li k zůstaviteli v postavení (*sororis loco*). V případě, že nejbližší povolán agnát dědictví nenabyl, nikdo ze vzdálenějších agnátů již k dědictví povolán nebyl, docházelo ke zmaření zákonné posloupnosti a pozůstalost se stávala věcí ničí a podléhala volné okupaci.

Zde byla velmi významná činnost praetora, který začal pomocí svých ediktů korigovat itntestátní dědickou posloupnost a tlumit jistou tvrdost důsledků *ius civile*, díky níž byly vyloučeni z dědické posloupnosti blízcí osoby zůstavitele, kteří se dostali mimo vazby agnátského příbuzenství. Praetorská činnost rozšířila okruh dědiců, kteří byli povoláni dle zákonné posloupnosti. Rozdělila tyto osoby do skupin, jež se nazývaly dědické třídy. Došlo k ustanovení čtyř tříd. V rámci těchto tříd byly osoby povolávány k dědictví postupně. Nechoázelo tak k případům, které normovalo civilní právo v případě, že se nejbližší agnát pozůstalosti neujal, nenabízelo se dědictví vzdálenějšímu agnátovi. Celkově docházelo k postupnému zatlačování agnátských vztahů nad vztahy kognátskými.

V době justiniánského práva došlo k tomu, že zákonní dědici byli pouze dědici pokrevní.⁴⁰ Bez rozdílu pohlaví a původu manželského či nemanželského.⁴¹ Zachovalo se rozdělení do čtyř tříd, kdy bližší skupina vylučovala skupinu vzdálenější, stejně tomu bylo v rámci jedné třídy. 1. třídou byli descendentí, 2. ascendentí a plnorodí sourozenci, 3. polorodí

³⁸ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 466.

³⁹ 1. sui heredes, 2. proximus agnatus, 3. gens.

⁴⁰ Včetně dědiců adoptovaných.

⁴¹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. s. 190.

sourozenci, 4. poboční příbuzní bez omezení stupně – tato úprava se stala základem moderní intestátní posloupnosti.⁴²

Rysem římskoprávní úpravy, jež moderní právní řády do svých úprav nepřijely, je vyloučení jedné posloupnosti posloupností druhou dle zásady „*Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*,” o které bylo pojednáno výše. Nebylo-li testamentu, nastoupila intestátní dědická posloupnost, která mohla mít pro římskou rodinu fatální důsledky. Pokud bylo více intestátních dědiců, rodinný majetek se drobil a často ani nestačil vyživit dílčí rodiny.⁴³ K dalšímu negativnímu dopadu mohlo dojít v případě, kdy byli k dědictví povoláni pouze *heredes sui*, pokud jich nebylo, rodina vymírala a její kult zanikal, což bylo dle tehdejšího nazírání počítováno jako těžká újma.⁴⁴

8. Testamentární posloupnost

Ač intestátní posloupnost je historicky starší, brzy se začala objevovat testamentární posloupnost,⁴⁵ která začala být postupně preferována. Tato skutečnost mohla vycházet z pojetí a ochrany soukromého vlastnictví, což se projevilo i v právu dědickém.

Jde o projev autonomie vůle. Svobody vůle zůstavitele naložit se svým majetkem pro případ své smrti. Delačním důvodem zakládajícím testamentární posloupnost byla závěť – testament. Jednostranný právní úkon zůstavitele s účinky *mortis causa*.

Dědické právo bylo svázáno větší mírou formalizmu, než tomu bylo v jiných právních odvětvích. I pořízení testamentu bylo podmíněno splněním jistých formalit a podmínek, jejichž nedodržení mělo za následek

⁴² BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. s. 190.

⁴³ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. s. 180.

⁴⁴ idem

⁴⁵ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 276.: „*Nejstarší kořeny testamentární posloupnosti jsou v Římě mnohém nejasné. Lze považovat, že testamentární posloupnost se ve své nejstarší podobě ustálila již v době Zákona 12 desek a zřejmě ve stejné době se ustálil i vzájemný poměr obou posloupností.*“

jeho neplatnost.⁴⁶ K platnosti testamentu bylo požadováno splnění určité formy. Zůstavitel musel mít způsobilost testament zřídít a dědic způsobilost dědictví přijmout. Zůstavitel měl povinnost projevit svou skutečnou vůli a vůle musela být projevena bezvadně.⁴⁷ Pokud docházelo ke konfliktu formálních náležitostí s vůlí zůstavitele, bylo snahou římských právníků tyto nedostatky formy překlenout pomocí interpretace, a upřednostnit tak skutečnou vůli zůstavitele, což bezpochyby svědčí o velkém respektu k vůli zůstavitele a snaze testamentární poslušnost zachovat.

8.1. Formy testamentu

V průběhu vývoje se požadavky na formu testamentu měnily. Docházelo k vytvoření nových institutů, jako byly např. privilegované testamenty, které bezpochyby snižovaly formální požadavky a proces pořízení poslední vůle tak zjednodušovaly, příkladem je např. vojenský testament.⁴⁸ Pokud sice docházelo k potřebě větších formálních náležitostí, tak pouze s cílem umožnit sepsání testamentu osobou, která tuto možnost dříve neměla.⁴⁹

Stejně tak se měnil i účel testamentu. Neboť důvod pořízení nejstaršího testamentu byl pravděpodobně odlišný od účelu, pro který byl používán později a je používán dodnes. V tomto nejstarším testamentu si zůstavitel, který vlastních dědiců neměl, ustanovoval dědice tím, že jej přijal za syna, který se tak pro něj stal dědicem vlastním. Šlo o jakousi „adopci“ pro případ své smrti.⁵⁰ Zůstavitel učinil prohlášení, projev vůle, před lidovým shromážděním (*in comitiis calatis*), které bylo svoláno jako

⁴⁶ SALÁK, Pavel jr. Dědické právo 1948-1989 optikou práva římského. *Dny práva – 2010 – Days of Law* [online]. [cit. 2013-02-14]. 1. ed. Brno : Masaryk University, 2010. Dostupně z: <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>.

⁴⁷ HEROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 3. rozšíř. vyd. Institucí římského práva. Praha 1903. s. 1042.: „*Testament, kterému se nedostává některé z těchto náležitostí, jest testamentum non iure factum, iniustum a jest jakožto takové od počátku neplatné (nullum)*.“

⁴⁸ SALÁK, Pavel jr. Dědické právo 1948-1989 optikou práva římského. *Dny práva – 2010 – Days of Law* [online]. [cit. 2013-02-14]. 1. ed. Brno : Masaryk University, 2010. Dostupně z: <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>.

⁴⁹ Typický slepecký testament, vyžadující vyšší počet svědků.

⁵⁰ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 276.

shromáždění kuriátní.⁵¹ Tento způsob deklarace zůstavitelovy vůle byl spjat s většími formálními náležitostmi, navíc celý ceremoniál měl veřejnou a slavnostní formu. Mluví se o testamentu komiciálním.

Forma testamentu, jenž má v římském právu dalekou historii a sahá až k počátkům testamentární posloupnosti, byl vojenský testament (*testamentum militis*), pro který bylo naopak typické minimum formy, v některých případech nebylo potřeba dokonce žádných formálních náležitostí.⁵² Mohli ho učinit vojáci v době vojenské služby, později v době válečného tažení.⁵³ Přejícnou povahu lze vidět ve lhůtě jeho platnosti, která byla omezena na dobu jednoho roku od odchodu z vojska. Po uplynutí této doby platila pro vojáky stejná pravidla při pořizování závěti jako u ostatních občanů. Byla to jediná forma testamentu, která neobsahovala dědickou instituci⁵⁴ a nevyklučovala intestátní dědickou posloupnost. V tomto případě mohly paralelně vedle sebe existovat jak posloupnost testamentární, tak posloupnost zákonná.⁵⁵

Nejstarší formu testamentu komiciálního začal potlačovat testament mancipační, jenž byl spojen s *mancipací*,⁵⁶ obřadným přechodem zůstavitelova majetku, jehož účinky však nastávaly až po smrti zůstavitele. Zůstavitel převáděl celé své rodinné jmění na osobu, která byla nazývána (*familiae emptor*). Šlo o jakéhosi kupce rodinného jmění.⁵⁷ Byla to osoba zůstaviteli blízká, které důvěřoval. Jeho role spočívala v povinnosti

⁵¹ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1.vyd. Praha: Panorama, 1981. Pyramida – Encyklopedie. s. 124: „*Curia [co + viria, sbor mužů] podle tradice v Septimontiu jednotka územní [nikoli ovšem přesně vymezená, spíše jen středisko, kde žilo 10 rodů]*.“

⁵² VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 448.: „...*pro testament zřízený vojínem za bitvy.*“

⁵³ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 280.

⁵⁴ Jako základní a prioritní obsahovou náležitost testamentu.

⁵⁵ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. s. 182.: „*Vojenský testament byl v tak mimořádně oblibě a úctě, že právníci ještě v pozdní republice hledali všemožné způsoby výkladu i právnícké konstrukce, jmenovitě fikce, jen aby udrželi pokud možno každou závěť v platnosti.*“

⁵⁶ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1.vyd. Praha: Panorama, 1981. Pyramida – Encyklopedie. s. 223: „*Mancipatio [manus + capere], formální, abstraktní a odvozené nabytí civ. vlastnictví nebo jemu podobné moci nad urč. osobami nebo věcmi. Původně byla m. prodejem za hotové [za měď], v hist. době už jen trhem obrazným [imaginary venditio]: nabyvatel před 5 svědky [patrně předním z nich byl antestatus] a stejně kvalifikovaným občanem, který držel váhy [libripens], uchopil převáděný předmět, pronesl slavnostní formuli, udeřil kouskem neražené mědi [radusculum] o váhy a odevzdal měď zciziteli, který ji přijal [gestum per aes et libram]*“

⁵⁷ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 277.

ochrany jmění a následného rozdělení po smrti zůstavitele dle jeho prohlášení poslední vůle, které během obřadu zůstavitel učinil. (*Nuncupatio*) - ono prohlášení v rámci obřadu převodu jmění, bylo souborem různých odkazů, jehož součástí bylo i jmenování dědice.

Z macipačního testamentu, který se udržel po celou dobu klasického práva⁵⁸ a měl původně výlučně ústní formu, vyvinul se testament, který měl formu písemnou (*testamentum scriptum*). Po provedené macipaci předložil zůstavitel listinu a zároveň prohlásil, že jde o jeho poslední vůli. *Nuncupatio* se stalo pouze formálním prohlášením. Listina obsahující jeho poslední vůli byla předložena *familiae emptorovi*, jenž stále musel být mancipaci přítomen, ale jeho role byla již jiná. Spočívala spíše v roli svědka, nežli v roli vykonavatele zůstavitelovy vůle. Spolu s *familiae emptorem* bylo přítomno pět mancipačních svědků a (*libripend*) vážný. Oněch sedm svědků připojilo na listinu sedm pečeti. Nebyl rozhodující obsah listiny, který zůstavitel nebyl povinen sdělovat. Otázkou platnosti posledního pořízení nebyla listina, ale obřad, jehož museli být účastni svědci a který musel být proveden v jednom kuse, aniž by došlo k jeho přerušení.

Další fázi zjednodušení písemného testamentu přinesla, jak to v římském právu dědickém bývá, činnost praetora, a tím tak vznikl klasický římský písemný testament. Praetor udílel držbu pozůstalosti tomu, kdo se prokázal listinou opatřenou sedmi pečeti. Tím docházelo k zásadní změně, rozhodující se stala listina.⁵⁹

Reforma civilního práva proběhla až v době justiniánova zákonodarství, kdy již zcela odpadly požadavky kladené na mancipaci a nuncupaci. K platnému testamentu stačil pouze nepřerušovaný projev vůle (*uno contextu*) v přítomnosti sedmi způsobilých svědků.⁶⁰

Písemný testament musel zůstavitel před sedmi způsobilými svědky prohlásit za svoji vůli, nechat ho svědky podepsat a opatřit listinu sedmi pečeti.⁶¹ Tento testament se mohl vyskytovat ve dvou formách. Jednak

⁵⁸ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. s. 182.

⁵⁹ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 278.

⁶⁰ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 446.

⁶¹ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 447.

jako testament holografní (*testamentum holographum*) a testament alografní (*testamentum allographum*). První z nich byl psán zůstavitelovou rukou, zatímco druhý z výše uvedených byl psán jinou osobou, než byl zůstavitel. Testament holografní podepisovali svědci v přítomnosti zůstavitele bez povinnosti jeho podpisu. Testament alografní musel spolu se svědky a v jejich přítomnosti podepsat i zůstavitel. Obecně se dá říci, že náležitosti formy byly u alografního testamentu mnohem větší z důvodu ochrany zůstavitelovy vůle a jeho práv. V průběhu vývoje docházelo v úpravách právních řádů evropských států k úplnému odstranění alografní formy testamentu nebo bylo možné používat alograf pouze v určitých situacích a podmínkách.

Jak již bylo řečeno, testament proto, aby byl platný, musel mít primárně zákonem uznávanou formu. Stejně tak bylo výše zmíněno, že reformu civilního práva, jež upravovala náležitosti a formy testamentu, přineslo právo justiniánské, které ustálilo rozlišení testamentu soukromého a veřejného. Soukromý testament mohl být pak řádný a mimořádný, jak ho nazývají autoři učebnice Římské právo (Kincl, Urfus, Skřejpek).⁶² Soukromý testament řádný pak mohl být písemný⁶³ a ústní.⁶⁴

Mimořádné formy testamentu spočívaly v odlišném požadavku na formu. Šlo buď o zpřísnění podmínek a požadavků nebo naopak o snížení těchto nároků. Typickým příkladem testamentu, který formální náležitosti zvyšoval, byl slepecký testament, který měl buď ústní nebo písemnou formu. Byl zde zvýšen požadavek na počet svědků. Během jednání musel být přítomen notář, pokud nebyl notář, byl přibrán ještě jeden svědek, kterých bylo pak celkem osm.⁶⁵ Zvýšení náležitostí formy lze přičíst zabezpečení možnosti učinit poslední pořízení pro osoby slepé, které dle

⁶² Srov. VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 448. *který mluví o testamentech pravidelných a nepravidelných.*

⁶³ *Testamentum scriptum, jenž mohl být holografní či alografní, zůstavitel předkládá sedmi zúčastněným svědkům listinu, jenž prohlašuje za svoji poslední vůli a opatřuje jí pečeti sedmi svědků.*

⁶⁴ *Testament ústní, který měl své kořeny v mancipačním testamentu, svědkům předložená listina měla povahu pouze důkazní, stěžejní byl ústní projev vůle zůstavitele.*

⁶⁵ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 448.

starého *ius civile* testament učinit nemohly, protože k tomu neměly aktivní testamentární způsobilost.

Privilegovanými testamenty byly takové testamenty, které naopak požadavky na formu zmenšovaly v důsledku situace, která mimořádně nastala, a splnění běžných náležitostí by bylo obtížné nebo nemožné. Takovým případem byl testament vojenský (*testamentum militis*), o kterém bylo již pojednáno výše.

Dalším takovým testamentem byl (*testamentum tempore pestis conditum*), kterým bylo zůstaviteli umožněno poříditi testament v případě, kdy byl zůstavitel postižen nakažlivou nemocí, popř. pokud v místě byla rozšířena epidemie. I zde vycházel zákon zůstaviteli vstříc tak, aby mohl učinit poslední pořízení o svém majetku a nevyžadoval k platnosti přítomnost svědků v jedné místnosti.

Testament pořizovaný na venkově (*testamentum ruri conditum*) byl dalším případem testamentu, kdy formální náležitosti byly sníženy, tentokrát plynoucí z předpokladu, že na venkově nedosahovalo obyvatelstvo velké vzdělanosti, a tak mohlo dojít k situaci, kdy by bylo pro zůstavitele obtížné sehnat požadovaný počet svědků, kteří by uměli číst a psát. Proto, pokud šlo o písemný testament, mohl gramotný svědek podepsat ostatní spolusvědky, kteří se sami podepsat neuměli. Tato skutečnost nevylučovala povinnost svědků vydat svědectví v případě zůstavitelovy smrti.

Posledním příkladem privilegovaného testamentu byl testament pořizovaný ve prospěch zůstavitelových descendentů (*testamentum parentum inter liberos*). Požadavky na svědky zde nejsou žádné. Svědků nebylo k platnosti závěti potřeba. Formální náležitosti byly pouze v holografní formě tohoto testamentu. Descendenti spolu s výší jejich podílů museli být v listině upraveni. Výše podílů musela být stanovena slovy, k platnosti by nepostačilo číselné vyjádření.

Veškeré zmíněné formy privilegovaných testamentů směřovaly k usnadnění pořízení poslední vůle zůstavitele. Tento institut je zřejmou snahou zákonodárce upřednostnit vůli zůstavitele před zákonnou dědickou posloupností, která by nastupovala v okamžiku, pokud by testamentu nebylo.

Vedle testamentu soukromého je i testament veřejný. Jeho nejstarší podobou je testament *kuriátní*, jenž byl učiněn před lidovým shromážděním. Typicky veřejné testamenty se však vyvíjejí až v době poklasické, související s rozvojem byrokratických orgánů doby císařské.⁶⁶ Jedním z těchto testamentů byl (*testamentum iudiciale*), kdy zůstavitel projevil ústní formou svoji vůli před soudem, o čemž se provedl zápis do soudního protokolu, který soud uschoval.⁶⁷

8.2. Testamentární způsobilost

Další podmínkou k tomu, aby mohla nastat testamentární posloupnost, byla vedle požadavků na formu testamentu také požadavek testamentární způsobilosti (*testamenti factio*). Byla vyžadována od osob, které měly co do činění s pořizováním testamentu. Primárně šlo o osobu zůstavitele, dědice, odkazovníky, všechny přítomné svědky, popř. poručníka, který byl v závěti ustanoven.⁶⁸ Na osobu dědice a zůstavitele byly kladeny další podmínky způsobilosti, vycházející z jeho výlučného postavení. Testamentární způsobilost mohla být aktivní (*testamenti factio activa*) a pasivní (*testamenti factio passiva*). Aktivní způsobilost byla vyžadována u osoby, která byla zřizovatelem testamentu, tedy u testátora - zůstavitele. Díky ní mohlo dojít ke zřízení testamentu. Předpokladem aktivní způsobilosti bylo, že testátor měl *ius commercii*⁶⁹ a způsobilost k právním úkonům.⁷⁰ Aktivní způsobilost neměly osoby cizího práva (*personae alieni iuris*),⁷¹ dále pak *peregrini*,⁷² děti, nedospělci, osoby

⁶⁶ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 280.

⁶⁷ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 450.

⁶⁸ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 286.

⁶⁹ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1.vyd. Praha: Panorama, 1981. Pyramida – Encyklopedie. s. 109.: „Oprávnění kupovat a prodávat v Římě.“

⁷⁰ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 441.

⁷¹ *Osoby, které byly podrobeny cizí moci.*

⁷² BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1.vyd. Praha: Panorama, 1981. Pyramida – Encyklopedie. s. 250.: „Cizinci, přesporní, jenž byli svobodnými příslušníky cizí obce, jejímuž právu [na základě principu *persoFnality*] podléhali, původně byli bez právní ochrany, ve styku s Římany pro ně platilo *ius gentium*.“

duševně choré, *prodigi*,⁷³ hluší a němí pouze v určité době. Dále ti, kdo byli neschopní býti svědkem.⁷⁴ Ženy byly v aktivní testovací způsobilosti výrazně omezeny. Pokud šlo o pořízení nejstaršího *komiciálního* veřejného testamentu, tuto možnost ženy neměly. Novější formy soukromých testamentů jim byly zpřístupněny, ale pouze za spolupůsobení *tutore auctore*.⁷⁵ Toto omezení bylo postupně zmírňováno, až odpadlo zcela spolu s poručenstvím nad ženami.⁷⁶ Aktivní způsobilost zůstavitele se vyžadovala od doby sepsání závěti až do jeho smrti. Pokud zůstavitel pozbyl způsobilosti během tohoto mezidobí, závěť se stala neplatnou.

V případě pasivní způsobilosti jsou kladeny požadavky na způsobilost toho, kdo dědictví přijímá a má se stát dědicem zůstavitelovým. Tuto způsobilost musel budoucí dědic mít již v době zřízení testamentu až po dobu, kdy dědictví nabyt. Aktivní nezpůsobilost dědiců vylučovala i jejich způsobilost pasivní. Ti, kdo nemohli zřídit testament, se nemohli stát ani dědicem ani odkazovníkem.

Dále se nemohly stát dědici osoby, o nichž neměl zůstavitel jasnou představu (*personae incertae*). Dědické instituci, ustanovení dědice, byla pro její velký význam, věnována velká pozornost, proto na ní byly kladeny značné formální požadavky. Z tohoto důvodu musel být ten, kdo byl v závěti jmenován, označen jasně, aby nebylo pochyb o tom, kdo se dědicem má stát. Proto nemohlo být ustanovení dědice necháno náhodě. Bylo nepřípustné ustanovení formou např. „*Kdo přijde na můj pohřeb jako první, ten ať se stane mým dědicem, příští manžel mé dcery.*“⁷⁷ Institut blíže neurčených osob měl zásadní dopad a to na děti, které se narodily

⁷³ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1981. Pyramida – Encyklopedie. s. 266.: „*Marnotratníci, promrhávali své jmění, až jim praetor odňal commercium, tj. zapověděl volně nakládat s vlastním majetkem, což mělo za následek nucenou správu jejich majetku, prodigius byl zcela nezpůsobilý k jednáním zcizovacím a zavazovacím [též v posledním pořízení], směl však uzavírat jednání nabývací [též přijmout dědictví].*“

⁷⁴ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 286. „...což byla sankce postihující toho, kdo odmítl svědčit o formálním právním úkonu, jehož se jako svědek účastnil.“

⁷⁵ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1981. Pyramida – Encyklopedie. s. 87.: „*Jednání ženy muselo být potvrzeno součinností poručníka a tím se stávalo platný zcizovací nebo zavazovací jednán.*“

⁷⁶ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 442.

⁷⁷ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 442.

po pořízení závěti, třebaže za života zůstavitele, ať již *postumi sui*⁷⁸ nebo *postumi alieni*.⁷⁹ Postupně dochází k omezování nároků pro způsobilost nabytí dědictví nenarozených dětí. Nejdříve byl přiznán nárok na dědictví *postumi sui*, později i na vnuky, kteří se po smrti svého otce dostali pod *patria potestas* zůstavitele. Tato omezení začal snižovat také praetor, který přiznal *bonorum possessio* i *postumi alieni*. Pokud byl alespoň nasciturus v době zůstavitelovy smrti. Císař Justinián veškerá tato omezení konstitucí odstranil.⁸⁰

Do kategorie *personae incertae* byly nejdříve začleněny i osoby právnické. Od nejstarších dob byl z této kategorie vyňat římský stát, postupně byla dána způsobilost nabytí dědictví i obci a nadaci, která bývala současně testamentem zřízena.⁸¹

Pasivní způsobilost otroků byla podmíněna jejich současným propuštěním na svobodu, pokud šlo o otroky zůstavitele. Pokud šlo o otroky cizí, nabýval dědictví jejich pán a to za předpokladu, že on sám byl k tomu způsobilý.

Vývoj jednoznačně směřoval k rozšiřování *testamenti factio* jak pro osobu zůstavitele, tak hlavně pro osobu dědice příp. odkazovníka, což svědčí o snaze usnadnit a upřednostnit testamentární posloupnost před posloupností zákonnou.

8.3. Náležitosti projevu vůle

Předpokladem platného testamentu bylo, aby zůstavitel projevil svoji vůli. Muselo jít o vůli jeho, nikoli někoho jiného. Konstituce zneplatnila veškerá věnování *mortis causa*, která šla k dobru pisateli testamentu, popř. osob v jeho moci v případě alografní formy testamentu. Projevená vůle musela být skutečnou vůlí zůstavitelovou. Pokud byl prokázán omyl v podstatných částech, za což se považoval omyl v osobě dědice (*error in persona*) a omyl v ustanovení dědických podílů (*error in corpore*),

⁷⁸ Přímí potomci zůstavitele.

⁷⁹ Děti, kt. se narodí osobám třetím.

⁸⁰ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 443.

⁸¹ idem

docházelo k neplatnosti dědické instituce.⁸² Projev zůstavitelovy vůle při zřízení testamentu musel být celistvý a úplný. Nedošlo-li k dokončení projevu např. proto, že zůstavitel během něj zemřel, nenabyla platnosti ani ta část testamentu, která byla již testátorem projevována.⁸³ Veškerá tato omezení měla směřovat k ochraně zůstavitelovy vůle, které římská právní věda přiznávala velkou úctu a vážnost.

8.4. Obsahové náležitosti

Základním smyslem testamentu je ustanovení dědice na kterého přejde zůstavitelům majetek po jeho smrti. Proto byla dědické instituci věnována velká pozornost a pro její ustanovení byla dána přísná forma. Jmenování dědice (*heredis institutio*) bylo původně jedinou obsahovou náležitostí testamentu, možnost dalších dispozic, jako třeba jmenování poručníka, odkazování jednotlivých kusů pozůstalosti formou singulární sukcese, byla dána až Zákonem XII. desek.⁸⁴ Dědická instituce byla jistě nejdůležitější částí testamentu,⁸⁵ bez níž by pozbýval testament platnosti a hlavně i smyslu. Závěť bez dědické instituce byla nazývána (*testamentum desertum*) testament opuštěný, což jak bylo řečeno, vedlo k neplatnosti závěti. Z tohoto důvodu bylo požadavkem římských právníků, aby ustanovení dědice bylo v čele testamentu. Veškeré dispozice, které tomuto institutu předcházely, se stávaly neplatnými. Výrazem přísné formy dědické instituce byl způsob, jakým mohl testátor dědice označit. Označení muselo být v latinském jazyce imperativní formou.⁸⁶ V poklasickém právu docházelo k jistému zmírnění na požadavek formy ustanovení dědice. Byla připuštěna řečtina a umožněno použití jakýchkoli slov, pokud byla zůstavitelova vůle jasně vyjádřena a dědice tak bylo možno bezpochyby ustanovit. Neplatnost testamentu činilo i ustanovení

⁸² VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 452.

⁸³ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 452.

⁸⁴ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. vyd. Brno: ČS.A.S. Právnick, 1932. s. 590.

⁸⁵ DOSTALÍK, Petr. Dědická instituce jako základní obsahová náležitost testamentu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 3, s. 275. Mluví o esencialitě testamentu.

⁸⁶ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 453.: „...heres esto, heredem esse iubeo...“

dědice, které bylo učiněno přezdívkou pro něj urážlivou, potupnou.⁸⁷ Jelikož byla dědická instituce základní náležitostí, bez níž nebylo možno testament uchovat, snaha římské právní vědy směřovala k interpretaci dědické instituce tak, aby zachovala platnost testamentu.

Dědická instituce mohla být ustanovena také mimo testament, v tomto případě se mluví o tajném testamentu (*testamentum mysticum*), který nastupoval v okamžiku, kdy zůstavitel odkázal ve své závěti, v které byly dodrženy všechny náležitosti potřebné k její platnosti, na listinu v níž byli ustanoveni dědici. Tato listina byla prostá jakékoli formy. Mohlo jít o pouhý dopis. Platnost dědické instituce měla být podložena tím, že šlo o konkrétní určení dědice a o vůli zůstavitele tak nemohlo být pochyb.⁸⁸ Pokud z listiny na kterou zůstavitel odkazoval, nebylo zřejmé označení dědice, stal se testament neplatným, protože chyběla dědická instituce.

Moderní tzv. přirozenoprávní kodifikace nepřijaly myšlenku mystického testamentu zcela.⁸⁹ V německém právu se tento institut nevyskytuje vůbec, naopak v Code civil i ABGB právní úpravu mystického testamentu obsahují, stejně tak je obsažena v rekodifikaci NOZ. v § 1495.⁹⁰

K dědictví mohl být povolán jeden dědic nebo dědiců více. V případě ustanovení jednoho dědice (*heredes ex asse*), nabýval dědic celou pozůstalost. Pokud bylo ze závěti povoláno dědiců více (*heredes ex parte*), musel se zůstavitel vypořádat s tím, že dědická posloupnost měla formu univerzální sukcese, tedy jisté majetkové jednoty, proto nebylo zprvu vůbec možné ustanovit dědice k určitým konkrétním věcem z pozůstalosti, ale musel ustanovit k jistému podílu z pozůstalosti celé.

Pokud bylo jmenováno více dědiců, aniž by jim testátor určil podíly k pozůstalosti celé, vycházeli římsští právníci z fikce, že byli dědici povoláni ke stejným podílům, a rozdělili si pozůstalost rovným dílem. Pokud zůstavitel určil dědicům podíly a nedošlo tak k vyčerpání celé pozůstalosti nebo naopak součet všech podílů pozůstalost převyšovalo, docházelo k

⁸⁷ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 453.

⁸⁸ „Budiž mým dědicem ten, koho jsem uvedl v konkrétním dopise.“

⁸⁹ DOSTALÍK, Petr. Dědická instituce jako základní obsahová náležitost testamentu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 3. s. 282.

⁹⁰ idem

přiměřenému zvětšování či zmenšování podílů v poměru, v jakém byly podíly ustanoveny v testamentu. Mohlo dojít i k situaci, kdy zůstavitel ustanovil dědice a vedle toho odkázal určitou věc nebo věci osobě odlišné od osoby dědice, což odporovalo dědické posloupnosti jako univerzální sukcesi, což také v nejstarších dobách vedlo k neplatnosti závěti. Římstí právníci, vedeni respektem k vůli zůstavitele a snaze testamentární posloupnost zachovat (*favor testamenti*), považovali v období republiky tato ustanovení za neplatná a testament tak zachovali.⁹¹ V době justiniánské byla tato ustanovení pokládána za odkaz a rozhodujícím měřítkem bylo, zda se vyčerpala celá pozůstalost či nikoli.⁹²

Dědic mohl být v závěti ustanoven pod podmínkou. Přípustná byla podmínka odkládací, která odkládala delaci k okamžiku jejího splnění. Avšak do jejího splnění mohl dědic žádat praetora o udělení jejího držení naproti stipulačnímu slibu (*cautio*). V případě, že by došlo k porušení podmínky, vydá dědic pozůstalost osobě, komu by měla v tomto případě připadnout.⁹³ Pokud nebyla dána *cautionem*, docházelo ke zřízení správy dědictví (*curator bonorum*).

Projev vůle zůstavitele, který nebyl přípustný, bylo ustanovení dědice pod podmínkou rozvazovací, stejně tak pro určení lhůty. Obojí bylo pokládáno za nedoložené.⁹⁴ Ustanovení těchto podmínek se rozcházelo s římskou zásadou *semel heres semper heres*.⁹⁵ Podmínka rozvazovací byla přípustná pouze tam, kde na nich byla přípustná delace ještě před nabytím dědictví.⁹⁶ Soudobá právní úprava žádné podmínky ustanovené v závěti nepřipouští.⁹⁷

Možnost podmínit nabytí dědictví je projevem větší míry dispozice s majetkem, než by zůstaviteli byla umožněna posloupností zákonnou. Stejný význam, který umožňoval větší míru dispozice, má i určení podílů dědicům, či určení dědické substitute.⁹⁸

⁹¹ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 282.

⁹² O odkazech bude pojednáno v kapitole 10.

⁹³ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast., 1923. s. 457.

⁹⁴ idem

⁹⁵ Jde o výklad trvalého nabytí dědictví, ten kdo se jednou dědicem stal, navždy jim už byl.

⁹⁶ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 283.

⁹⁷ § 478 zk. č. 40/1964 Sb.: „Jakékoliv podmínky připojené k závěti nemají právní následky,....“

⁹⁸ Určení náhradního dědice.

8.5. Zrušení testamentu

Testament jako jednostranný právní úkon může být kdykoli zrušen a to i proti vůli zůstavitele. Může být zrušen novým projevem vůle zůstavitele, která bude mít k tomu požadovanou formu.⁹⁹ V nejstarších dobách dle civilního práva mohl být testament zrušen pouze novým projevem vůle zůstavitele. Pokud byl zřízen nový testament, docházelo k jeho zrušení vždy, bez ohledu na vůli zůstavitele,¹⁰⁰ a to i v případě, kdy zůstavitel v novém testamentu uvedl, že si přeje, aby ke zrušení starého testamentu nedošlo.¹⁰¹ V době císařské docházelo k tomu, že ustanovení starého testamentu byla posuzována jako fideikomis v případě, že vedle sebe mohla obstát.

Zůstavitel mohl svůj testament kdykoli odvolat, a to i v případě, kdy v něm uvedl, že jde o jeho poslední vůli, která je nezměnitelná. Tato tzv. derogační klauzule neměla žádný význam. Projevem této skutečnosti byla římskoprávní zásada, jež vyplývá z řady římských textů¹⁰² „*Ambulatoria est voluntas defuncti usque ad vitae supremum exitum.*“¹⁰³

Ke zrušení testamentu bez projevu vůle zůstavitele docházelo v případě, kdy zůstavitel pozbyl způsobilost k jeho zřízení, postihla-li zůstavitele kapitisdeminuce¹⁰⁴ nebo pokud pod jeho *patria potestas* přibyl nový *suus postumus*, kterého v závěti nijak nezmínil. Pokud zůstavitel v testamentu nejmenoval své dědice, kteří k němu byli ve vztahu *sui et necessarii*, byl tento testament nazýván nespravedlivým (*testamentum iniustum*),¹⁰⁵ pod sankcí jeho neplatnosti. Neplatným se testament také stával, když se nikdo z ustanovených dědiců dědicem nestal, pozbyla

⁹⁹ U nejstaršího komiciálního testametu, kdy si zůstavitel opatroval dědice v případě, kdy je neměl, byly dány značné požadavky na formu, byl zřízen za přítomnosti lidového shromáždění, proto i jeho zrušení vyžadovalo vyšší náležitosti formy, součinnost komicií a nebylo snadné ho jen tak zrušit.

¹⁰⁰ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 464. Pokud například v novém testamentu učinil pořízení jen pro část své pozůstalosti, připadla i zbývající část dědicům ustanoveným v novém testamentu.

¹⁰¹ Srov. §480 odst. 1 zk. č. 40/164 „*Závěť se zrušuje platnou závětí pozdější, pokud vedle ní nemůže obstát, ...*“

¹⁰² Např. Dig. 34.4.4 Ulpianus 33 ad sab.

¹⁰³ Vůle zůstavitele je proměnlivá až do posledních okamžiků života.

¹⁰⁴ Změna právního postavení římského občana.

¹⁰⁵ Nebyl zřízen po právu.

účinnosti nejen dědická instituce, ale i veškeré dispozice v něm uvedené.¹⁰⁶

9. Nepominutelní dědici

O nepominutelných dědických právech se v římském právu mluví ve dvojm smyslu, a to jednak o právech formálních a o právech materiálních. Práva formálního charakteru ukládají zůstaviteli povinnost tyto nepominutelné dědice ve své závěti jmenovat, aniž by jim tato skutečnost zajistila nárok na zůstavitelovo jmění nebo jeho část. Podstatou těchto práv bylo pouhé zůstavitelovo zmínění se, ať už šlo o jejich ustanovení dědicem, nebo naopak o jejich vydědění, aniž by bylo potřeba odůvodnění jeho rozhodnutí. Na druhou stranu, testament, který toto formální právo nepominutelných dědiců neobsahoval, se stával neplatným. Dle civilního práva měli toto formální právo dědici *sui et necessarii*,¹⁰⁷ ale i mezi nimi byly významné rozdíly. Výlučné postavení měl syn zůstavitele (*filius familias*), což vycházelo z patriarchálního pojetí římské rodiny. Jeho zmínění v testamentu muselo být výslovné (*nominatim*).¹⁰⁸ Ostatní *sui* museli být v testamentu také jmenováni, ale bez nutnosti výslovného jmenného označení jejich osoby, stačilo pouze všeobecné jmenování.¹⁰⁹ Pokud nebyly splněny tyto náležitosti, testament byl vnímán jako nespravedlivý, docházelo tak k jeho neplatnosti a nástupu intestátní dědické posloupnosti.

Činnost praetora vedla v tomto právním odvětví k jistému omezení zůstavitelovy vůle. Došlo k úpravě formálních práv nepominutelných dědiců. Praetor rozšířil okruh nepominutelných dědiců, který se tak kryl s první třídou praetorských intestátních dědiců (*Unde liberi*).¹¹⁰ Těmto dědicům, kteří byli v testamentu opomenuti, udílel držbu proti testamentu

¹⁰⁶ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 289.

¹⁰⁷ idem

¹⁰⁸ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 478.: „*Titus filius meus exheres esto.*“

¹⁰⁹ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 478.: „*Ceteri omnes exheredes sunt.*“

¹¹⁰ Všichni ti, kdo byli *heredes sui*, dále ti, kdo by jimi byli, kdyby je nepostihla *capitis deminutio minima*.

(*bonorum possessionem contra tablas*), tím jim bylo umožněno dosáhnout svého zákonného podílu, aniž by došlo ke zrušení testamentu.

Později, za doby republiky, vznikají tzv. materiální práva nepominutelných dědiců vycházející z myšlenky práva na povinný díl (*portio debita*). Nebylo dostačující, pokud byli nepominutelní dědici, kteří by po zůstaviteli dědili dle intestátní posloupnosti, v závěti jen formálně jmenováni, ale bylo třeba je ustanovit k jejich povinnému dílu.¹¹¹ Těmito dědici byly osoby, které byly zůstaviteli příbuzensky nejbližší, a to ascendenti, descendenti a sourozenci.¹¹² Povinný díl mohl dědic dostat jakoukoli formou jednání *mortis causa*,¹¹³ nikoli jen dědickou institucí. Pokud byl dědic na svém právu povinného dílu zůstavitelem zkrácen, bylo to považováno za osobní křivdu. Nárok na povinný díl však nevyklučoval možnost vydědění nebo nejmenování v testamentu. Ony možnosti zůstavitel k dispozici měl v případě, měl-li k tomu dobrý důvod. Tímto důvodem byla jejich nevhodnost státi se dědicem (*notae causa*) a nebo pokud to bylo k jejich dobru (*exhereditio bona mente facta*).¹¹⁴ Důvody vydědění nemusely být v testamentu uvedeny.¹¹⁵ Zda jde o dobrý důvod vydědění či pomnutí, rozhodoval v konkrétním případě soud. Důkazní břemeno nesl testamentární dědic.

Ke své obraně mohl dědic použít procesní nástroj, jímž byla žaloba, která byla nazývána *querela (querella inofficiosi testamenti)*.¹¹⁶ Té mohl pomnutý dědic použít až v případě, kdy se testamentární dědic chopil dědictví. Testamentární dědic byl v tomto sporu žalovaným. Querely mohlo být použito také v případě, kdy zůstavitel ustanovil nepominutelného dědice k menší části, než byl jeho povinný díl. V tomto případě mohl dědic použít pouze žalobu na doplnění svého podílu (*actio*

¹¹¹ K jedné čtvrtině jejich zákonného podílu.

¹¹² Muselo jít o intestátní dědice, v právu klasickém se nerozlišovala mezi agnáty a kognáty.

¹¹³ Odkazem, *donatio mortis causa*.

¹¹⁴ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 481.

¹¹⁵ Institut vydědění neměl často povahu sankční, ale byl vnímán jako prvek zajišťující platnost testamentu v případě narození *heredes sui* po jeho sepsání.

¹¹⁶ Stížnost, která se obrací proti testamentu.

suppletoria).¹¹⁷ Cílem querely bylo zrušení testamentu a nastoupení zákonné posloupnosti ve prospěch querelanta.¹¹⁸

Ve vojenském testamentu selhávaly veškeré zásady a pravidla římského dědického práva, tak tomu bylo i s právy nepominutelných dědiců, která byla pro vojenský testament vyloučena.

Justinián provedl novelou číslo 115 určité změny týkající se práva nepominutelných dědiců. Ač nešlo o výslovné ustanovení, došlo ke sloučení práva formálního a materiálního. Byla ustanovena povinnost povinného dílu pro ascendenty a descendenty,¹¹⁹ o sourozencích v novele zmínka nebyla, platila pro ně tak původní úprava.¹²⁰ K vydědění mohlo dojít z části nebo zcela pouze z taxativně uvedených důvodů¹²¹ a důvody vydědění musely být v testamentu tentokrát uvedeny.

Ač volnost zůstavitele při volbě dědice byla v římském dědickém právu ústředím motivem, došlo k jejímu omezení pomocí práv nepominutelných dědiců,¹²² jenž byli součástí zůstavitelovy rodiny a za svého života se podíleli na budování společného majetku. Jelikož bylo nepřipustné souběžné postavení intestátní a dědické posloupnosti, mohlo snadno dojít k celkovému opomenutí vlastní rodiny. Takový stav byl považován za společensky a morálně nepřijatelný.

Práva nepominutelných dědiců byla a stále jsou nástrojem, jak omezit zůstavitelovu vůli, ať již byla testovací volnost zásadou výchozí. Z mého pohledu je tento institut i jistým morálním hlediskem, jak v posledním pořízení zohlednit nejbližší členy rodiny, za které považují potomky a předky zůstavitele.

¹¹⁷ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 483.

¹¹⁸ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 292.

¹¹⁹ Ve výši jedné třetiny zákonného podílu.

¹²⁰ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 485.

¹²¹ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 485. Šlo zejména o těžká příkoří, která byla učiněna zůstaviteli, nevhodný a nemravný život, odepření pomoci v duševní chorobě, nevykoupení ze zajetí, odpadlictví od víry katolické a pro překážky činěné projevu poslední vůle.

¹²² Kteří jako *heredes sui* neměli možnost dědictví odmítnout.

10. Odkaz

Odkaz jako jednostranný právní úkon zůstavitele mortis causa, který poskytoval odkazovníkovi¹²³ určitou věc nebo soubor věcí. Jde o projev singulární sukcese, která proběhne za předpokladu univerzální sukcese, tedy v okamžiku, kdy proběhla dědická posloupnost.¹²⁴ Institut odkazu upravuje římská právní věda ve dvou podobách.

10.1. Legatum

Prvním z nich jsou legáta (*legatum*). Institut civilního práva pro který byly typické velké formální a obsahové náležitosti. Zůstavitel (*defunctus*) uložil v testamentu univerzálnímu sukcesorovi (*oneratus*) povinnost, aby vydal jistý majetkový prospěch odkazovníkovi (*honoratus*). Jeho původní smysl spočíval v potřebě zabezpečit vyděděné děti a manželku.¹²⁵ Legát, na rozdíl od druhé podoby odkazu, fideikomisu, bylo možné zřídit pouze v testamentu. V pozdější době bylo umožněno pořízení i v kodicilu¹²⁶ potvrzeného v závěti. Legáta se vyskytovala ve čtyřech možných formách. Každá z nich měla své typické požadavky. Požadavky byly jak na slovní formu, tak na věci, které byly tou kterou konkrétní formou možné odkázat.

Historicky nejstarší formou legátu byl legát vindikační (*legatum per vindicationem*). Zůstavitel mohl touto formou odkázat věci nebo právo k věcem, které měl v quiritském vlastnictví. Odkazovník nabýval tohoto quiritského vlastnictví současně v okamžiku, kdy se dědic uvázal k dědictví. Nabýval tak vlastnického či jiného práva k věcem, nikoliv jen obligačního nároku proti dědici na jeho vydání.¹²⁷ Pro vindikační legát,

¹²³ Osobě která není jeho dědicem.

¹²⁴ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. s. 181.: „Kromě dědické posloupnosti znalo již nejstarší dědické právo i (prakticky velmi důležitý) odkaz jednotlivé věci i práva, *legatum*, dokonce první druh závěti byl ještě odkazový, nařizoval jen převod jednotlivých věcí z pozůstalosti.“

¹²⁵ idem

¹²⁶ DOSTALÍK, Petr. Dědická instituce jako základní obsahová náležitost testamentu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 3, s. 279.: „Kodicilem se v římském právu rozuměla listina, sepsaná zůstavitelem, která nesplňovala náležitosti testamentu (zejména chyběla-li dědická instituce), kterou se určovala bližší dispozice s majetkem po smrti zůstavitelově.“

¹²⁷ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast., 1923. s. 512.

stejně jako pro všechny ostatní formy, bylo ustanoveno slovní spojení, které nemohlo být opomenuto nebo zaměněno.¹²⁸

Další (druhou nejzákladnější) formou legátu byl legát damnační (*legatum per damnationem*).¹²⁹ Tento legát měl obligační účinky. Zde dostával odkazovník pouze obligační nárok vůči dědici, který přijal dědictví. Jeho procesní postavení nebylo tak silné jako v případě vindikačního legátu. Předmětem tohoto legátu mohlo být vše, co mohlo být předmětem obligačního vztahu.¹³⁰ Z tohoto důvodu šlo o pružný a využívaný institut. V průběhu vývoje bylo ustáleno, pokud neodpovídal legát svou formou požadovanému legátu, byl považován za damnační.

(*Legatum sinendi modo*) byl variantou damnačního legátu, kde byl dědic pouze obligačně zavázán. Předmětem tohoto odkazu mohla být věc v alespoň bonitárním vlastnictví, nebylo potřeba vlastnictví quiritského.

Naopak obdobou legátu vindikačního byl legát (*legatum per praeceptionem*), jak jej vnímali Proculiáni.¹³¹ Jeho povaha byla v římské právní vědě posuzována odlišně. Sabiniáni¹³² ho pokládali za odkaz, kterým byl jednomu ze spoludědiců poskytnut větší majetkový prospěch. Bylo mu dáno něco navíc z celkové hodnoty pozůstalosti.

V průběhu doby se stávaly legáty natolik používané a rozšířené, že zabíraly podstatnou část z hodnoty celé pozůstalosti, nebo byly ustanovovány v tak hojné míře, že dědic přetížená dědictví nepřijal a závět se stala opuštěnou.¹³³ To mělo negativní vliv i na odkazovníka, který nemohl nastoupit do svých práv, pokud neproběhla univerzální sukcese. Tyto dispozice s majetkem byly omezeny Falcidiovým zákonem, který stanovil, že odkazy, které převyšovaly $\frac{3}{4}$ z celkové hodnoty pozůstalosti se staly neplatnými. $\frac{1}{4}$ pozůstalosti musela dědicům zůstat nezatížena

¹²⁸ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 512. Slovní formule byly následovné: „Do lego – nebo – capito -, nebo – sumito -, nebo – sibi habeto“

¹²⁹ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 512. Uskutečňován slovy: „heres damnas est – heres dato – facito – heredem dare (facere) iubeo“

¹³⁰ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 305.

¹³¹ Proculiáni - právnická škola jejímž zakladatelem byl Proculus, narozen na počátku letopočtu, činný ve stejné době jako Sabinus.

¹³² Sabiniáni – právnická škola jejímž zakladatelem nebyl Sabinus od kterého byl název nesprávně odvozen, ale Antistius Labeo narozen kolem r.45 BC, konkurující škola Proculiánů.

¹³³ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988. s. 187.

odkazy. Mluvíme o falciadiánské kvartě, která se stala omezujícím prvkem při odkazových dispozicích.

10.2. *Fideicommissum*

Druhou podobou odkazů byly fideikomisy (*fideicommissum*), ty se na první pohled lišily od legátů svou neformálností. Původně šlo pouze o neformální prosbu, kterou měl zůstavitel vůči fiduciáři (*heres fiduciarius*), tím mohl být nejen dědic, ale kdokoliv, kdo v případě smrti zůstavitele něco nabyt, aby poskytl určitý majetkový prospěch vůči třetí osobě fideikomisaři (*fideicommissarius*). Zprvu šlo o závazky zcela právně nezávazné, spočívající pouze na svěřené věrnosti. Tímto projevem neformálnosti byla i skutečnost, že z fideikomisů mohli nabývat i ti, kteří neměli způsobilost k nabytí z testamentu (*testamenti factio passiva*). V období principátu za doby Augusta se začaly stávat právně závaznými a docházelo k postupnému sblížení těchto dvou forem odkazů. U legátů se snižovaly podmínky na formu,¹³⁴ naopak u fideikomisů byly formální náležitosti zpřísněny.¹³⁵ K završení těchto změn došla za vlády Justiniána, jenž oba tyto instituty sloučil v jeden. Ustanovil věcné účinky pro věci z pozůstalosti¹³⁶ a určil obligační nárok pro každého odkazovníka.¹³⁷

10.3. *Fideikommissum hereditatis*

Univerzální fideikomis (*fideikommissum hereditatis*), institut, kterým byla dědici (*heres fiduciarius*) uložena povinnost, aby převedl celou pozůstalost¹³⁸ nebo její díl na odkazovníka, zatímco sám dědic stále zůstával univerzálním sukcesorem.¹³⁹ Tím on sám byl zavázán pozůstalostním věřitelům. Poměr mezi dědicem a odkazovníkem byl proto

¹³⁴ Mohly být zůstavěny také v řeckém jazyce.

¹³⁵ Podmínka účasti 5 svědků.

¹³⁶ Které měl před tím jen *legatum per vindicationem*.

¹³⁷ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast., 1923. s. 515.

¹³⁸ U legát šlo odkázat nejvýše polovinu pozůstalosti.

¹³⁹ Na odkazovníka přešel majetek, ale veškerá nemajetková práva zůstávala dědici.

upraven zvláštními stipulacemi.¹⁴⁰ Postupným vývojem došlo k tomu, že odkazovník byl povinen zcela uhradit dluhy zůstavitele. Z tohoto vyplývá, že v římském právu byl odkazovník u univerzálního fideikomisu de facto dědicem, neboť na něj přecházel veškerý majetek a stejně tak i dluhy, ale není jim de iure, neboť by tento stav odporoval zásadě *semel heres semper heres*.¹⁴¹

Odkaz mohl být ustaven tak, že byl vázán na podmínku nebo na určitou lhůtu.¹⁴² V důsledku této skutečnosti často docházelo k tomu, že fideikomis se uskutečnil až po nějaké době, nejčastěji až po smrti dědice.¹⁴³

Odkazy, jako jedna z forem mezigeneračního přenosu majetku, našla v římské říši velké obliby a použití. Stopy římskoprávního odkazu lze najít jak v ABGB i v Osnově z roku 1937 tak i v NOZ. Socialistické zákonodárství tento institut neznalo. Tak bude po mnoha letech možno využít institutu odkazu, který rozšiřuje možnosti zůstavitele při dispozici s majetkem mortis causa.

11. Donatio mortis causa

Darování pro případ smrti (donatio mortis causa) byl zvláštní způsob přechodu majetku mortis causa, to darování zprvu činil dárce pro případ, že nepřežije nebezpečí, které mu hrozilo. Později šlo o každé darování pro případ smrti činěné pod výjimkou suspenzivní¹⁴⁴ nebo resolutivní.¹⁴⁵ Na rozdíl od zřízení testamentu či odkazu jde o jednání dvoustranné, jenž

¹⁴⁰ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 537.: „...jimi dával si dědic slíbiti, že obdrží nahrazeno vše, čeho by z titulu dědictví pozbyl a naopak sám se zavazoval, že vydá fideikommissaři, cokoli snad ještě jako dědic získá.“

¹⁴¹ SALÁK, Pavel. Zásady římského práva dědického a jejich odraz v novodobých kodifikacích. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 3 s. 234.

¹⁴² KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 313.

¹⁴³ KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1. s. 313.: „...takže jím byl vlastně zavázán až dědic dědicův.“

¹⁴⁴ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 540.: „...jak jest tomu zejména, nebyl-li darovaný předmět obdarované osobě odevzdán, neboť v tom případě zůstává dárce zatím jeho vlastníkem...“

¹⁴⁵ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923. s. 540.: „...a pak nabývá obdarovaný ihned předmětu darovaného, jenž však splněním výjimky připadne zpět dárce.“

není možné jednostranně odvolat.¹⁴⁶ Výhodou darování pro případ smrti byla skutečnost, že nebylo potřeba, aby proběhla dědická instituce,¹⁴⁷ nevyžadovalo se ani aktivní testamentární způsobilosti. Na druhou stranu obdarovaný se nikdy na základě tohoto institutu nemohl stát univerzálním sukcesorem. V konečné fázi právní úpravy *donatio mortis causa* stanovilo justiniánské právo obdobné formální požadavky, jako byly požadavky kladené na odkazy,¹⁴⁸ kterými se snažilo redukovat přetíženost pozůstalosti darováním pro případ smrti, jenž ke svému zřízení zprvu nevyžadovaly téměř žádné formální náležitosti .

¹⁴⁶ Justiniánské práva zavedlo možnost jednostranného odvolání.

¹⁴⁷ Na rozdíl od odkazů.

¹⁴⁸ Jako byla *falcidiova kvarta*.

III. Světové kodexy

1. ABGB

1.1. Úvod

Počátkem 19. století došlo k vydání kodifikačního díla, jež se stalo základem právní úpravy soukromoprávních vztahů na území rakouské monarchie. Dověšením kodifikačních snah bylo vydání Všeobecného občanského zákoníku – ABGB (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie*) v roce 1811. Zákon byl vyhlášen¹⁴⁹ 1. června 1811 císařským patentem Františka I. č. 946 Sb. z. s. Působnost zákona se vztahovala na všechny země rakouského císařství, kromě zemí koruny habsburské. Se vznikem první Československé republiky došlo k recepci tohoto zákona do nově vzniklého právního řádu,¹⁵⁰ který na území republiky platil až do roku 1950, kdy byl přijat tzv. Střední kodex.¹⁵¹ ABGB však platil pouze na území Českého království. Proto byla Československá republika po svém vzniku zatížena jevem dvojího práva českého a slovenského, což bylo důvodem rekodifikačních snah té doby, které směřovaly k unifikaci právní úpravy.¹⁵² Rekodifikace vyústila v roce 1937, kdy byl předložen „Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník.“ K přijetí zákona, který stál na koncepci Všeobecného občanského zákoníku rakouského, nedošlo v důsledku politických událostí roku 1938.¹⁵³

ABGB bylo vynikající právní dílo, jehož koncepce vycházela z římskoprávní účelnosti, avšak již s odrazem přirozenoprávním,¹⁵⁴ který spočíval na myšlence vrozených lidských práv. Zákon byl postaven na ideje společenské rovnosti, odmítal otroctví a soukromé vlastnictví neomezoval. Vzhledem k tomu, že šlo ještě o feudální zákoník, bylo to dílo

¹⁴⁹ Zákon byl vyhlášen v německém jazyce.

¹⁵⁰ Přijat pod názvem Československý obecný zákoník občanský.

¹⁵¹ Tento zákon se již nesl v duchu socialistického zákonodárství.

¹⁵² Důvodová zpráva K NOZ. ver. 2011. pdf. [online]. [cit. 2013-03-08]. Dostupné z:

http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf

¹⁵³ Osnova vládního návrhu z r. 1937 nebyla přijata ani po II. sv. válce v důsledku politického převratu a nástupu komunistické strany

¹⁵⁴ SCHELLEOVÁ, Ilona., SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964*. 1.vyd. Brno: Doplněk, 1993. ISBN 80-210-0587-1. s. 20.

velmi moderní. S řadou novel platí na území Rakouska dodnes,¹⁵⁵ což svědčí o obrovském právním potenciálu tohoto právního díla. Zákoník se skládal z 1502 paragrafů, které byly mimo úvodu uspořádány do tří dílčích částí.¹⁵⁶ Dědické právo bylo obsahem druhého dílu,¹⁵⁷ upravené v hlavě osm až šestnáct od § 531 - § 858. Mnoho římskoprávních institutů bylo v zákoníku zachováno a přizpůsobeno době, společnosti a kultuře.

1.2. Dědictví a okamžik jeho nabytí

Stejně tak jako v římském právu, i v ABGB je ustanoven princip univerzální sukcese, kdy dědic nastupuje do práv a povinností zůstavitele jako celku. Rozdíl lze vidět v odlišném chápání dědictví (*hereditas*), které bylo Římany vnímáno v širším smyslu. Zatímco římské právo upravuje přechod věcí materiálních, ale i určité náboženské povinnosti, ABGB vnímalo dědictví pouze jako soubor věcí majetkových, což také vycházelo z odlišného chápání rodiny a její funkce. § 531 definuje dědictví jako: „*Souhrn práv a závazků zemřelého, pokud se nezakládají na poměrech pouze osobních, nazývá se jeho pozůstalostí.*“ Práva a povinnosti založené na osobní povaze nešlo zdědit ani převést na právního nástupcem jiným způsobem. Na dědice též přecházela jak aktiva tak pasiva pozůstalosti, za které ručil pozůstalostním věřitelů.

Okamžikem nabytí dědictví není smrt zůstavitele, i v ABGB nalezneme institut ležící pozůstalosti. Tímto pojmem byl nazýván stav od doby smrti zůstavitele až do okamžiku, kdy dědic nabyl dědictví. Stejně tak jako justiniánské právo považovalo *hereditas iacens* za právnickou osobu *sui generis*, tak i ABGB přiznalo ležící pozůstalosti jistou míru právní subjektivity, která se tak mohla rozmnožovat o nová práva anebo mohlo dojít k jejímu zmenšení zánikem práv, pracovalo se tak z fikcí, že ona sama byla zavázána.

¹⁵⁵ MIKMEKOVÁ, Lucie. Závěť - jako dědický titul v historii, v současnosti a v právní úpravě de lege ferenda. *Diplomová práce*. [online]. [cit. 2013-03-15]. MU. PF. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/76952/pravf_m/..... „jednou z předloh byl také do té doby užívaný Koldínův zákoník.“

¹⁵⁶ SCHELLEOVÁ, Ilona., SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964*. 1.vyd. Brno: Doplněk, 1993. ISBN 80-210-0587-1. s. 20.

¹⁵⁷ O osobních právech k věcem.

Kdo se chtěl ujmout držby dědictví, musel u soudu prokázat právní důvod¹⁵⁸ formou dědické přihlášky. K nabytí dědictví docházelo pak v okamžiku, kdy došlo k odevzdání pozůstalosti soudem na základě odevzdací listiny.¹⁵⁹

1.3. Delační důvody

ABGB znalo tři delační důvody,¹⁶⁰ kterými byla mimo závěti a zákona také dědická smlouva. Z těchto třech delačních důvodů vycházely i tři možné dědické posloupnosti, a to posloupnost testamentární založená na poslední vůli zůstavitele, posloupnost smluvní vycházející z dědické smlouvy¹⁶¹ a poslední posloupnost intestátní, jejímž podkladem byl zákon. Římskoprávní zásadu *Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest* ABGB nepřijalo, proto vedle sebe mohly tyto tři posloupnosti existovat.¹⁶² Ke kolizi dědických posloupností mohlo dojít v okamžiku, kdy jedna osoba byla povolána z více delačních důvodů. V tomto případě se uplatnila první dědická smlouva, jelikož poslední pořízení nemohlo porušit právní nárok, který byl založen dědickou smlouvou mezi manžely.¹⁶³ Z tohoto plyne, že dědickou smlouvu lze považovat za nejsilnější dědický titul, který nelze změnit nebo zrušit bez souhlasu druhé smluvní strany. Pokud nebylo dědické smlouvy, došlo k ustanovení dědice na základě závěti, až pokud nebylo učiněno poslední pořízení, nastupovala intestátní dědická posloupnost. O tom, že závěť byla v ABGB pojmuta jako silný dědický titul, vypovídá ustanovení § 728,

¹⁵⁸ § 799 o.z.o.: „...zda mu dědictví připadá z posledního pořízení, z platné dědické smlouvy, nebo ze zákona. A výslovně se vyjádřit, že dědictví přijímá.“

¹⁵⁹ § 174 zk. č. 208/1854 Sb.: „Jakmile dědic náležitě vykázal své dědické právo a splnil všechny povinnosti mu náležející, buď mu pozůstalost odevzdána, zapečetění podstaty, stalo-li se snad, zrušeno a projednání pozůstalosti prohlášeno za skončené.“

¹⁶⁰ § 533 o. z. o.: „Dědické právo zakládá se na vůli zůstavitelově, vyjádřené podle zákonného předpisu, na smlouvě dědické podle zákona přípustné (§602) nebo na zákoně.“

¹⁶¹ Dle § 602 o. z. o. bylo možné sjednat dědickou smlouvu o části nebo celé pozůstalosti pouze mezi manželi.

¹⁶² § 524 o. z. o.: „Uvedené tři způsoby dědického práva mohou také trvati vedle sebe, takže poměrný díl pozůstalosti přináležejí jednomu z dědiců podle poslední vůle, druhému podle smlouvy a třetímu podle zákona.“

¹⁶³ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 19.

z kterého je zřejmá priorita závěti před zákonem.¹⁶⁴ Stejně jako římské právo upřednostňovalo vůli zůstavitele před posloupností intestátní, tak i Všeobecný zákoník občanský stál na myšlence autonomie vůle zůstavitele.

1.4. Intestátní posloupnost

Zákonná dědická posloupnost je historicky starší, spočívá na rodinných vazbách, vychází z rodinného vlastnictví. Tilsch říká, že testamentární posloupnost je napodobeninou posloupnosti intestátní. Zákonná posloupnost spočívá na všeobecné vůli zákonné, která se shoduje s vůlí zůstavitelovou, jen pokud chce to, co všeobecně (= zákonem) má se za přiměřené.¹⁶⁵ Důkazem toho, že zákonná posloupnost nespočívá na vůli zůstavitelově, je fakt, že nastává i po osobách, které projevit vůli ještě ani neumí. Nelze tedy říci, že když zůstavitel nezanechal testament, chtěl své jmění zanechat rodině, ale pokud zůstavitel nezanechal testament, chce společnost, aby jmění připadlo jeho rodině.¹⁶⁶ Pokud tedy zůstavitel neprojevil svoji vůli, jak se má naložit s jeho majetkem pro případ své smrti, měla společnost té doby za správné, aby majetek zůstavitelem zanechaný připadl jeho rodině, tedy osobám jemu blízkým.

Zákonná dědická posloupnost je v ABGB vnímána jako jisté pomocné zařízení¹⁶⁷ pro určení osoby dědice tam, kde tak zůstavitel neučinil formou posledního pořízení případně pomocí dědické smlouvy,

¹⁶⁴ § 728 o. z. o.: „Není-li platného posledního pořízení případně celá pozůstalost zemřelého zákonným dědicům. Je-li tu však platné poslední pořízení, případně jim jen ten dědický díl, který pořízením nebyl nikomu zůstaven.“

¹⁶⁵ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské a stanoviska srovnávací vědy právní*. Část. I. Praha: Sborník věd právních a státních (Bursík a Kohout), 1905. s. 68.

¹⁶⁶ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské a stanoviska srovnávací vědy právní*. Část. I. Praha: Sborník věd právních a státních (Bursík a Kohout), 1905. s. 68.

¹⁶⁷ § 727 o. z. o.: „Zákonná posloupnost nastane úplna nebo z části, jestliže zemřelý nezanechal platného posledního pořízení, jestliže v něm nepořídil o celém svém jmění, jestliže náležitě nepamatoval na osoby, kterým podle zákona byl povinen zůstaviti část dědictví, nebo jestliže ustanovení dědicové nemohou nebo nechtějí dědictví přijmout.“

kteřou uzavřel s druhým manželem.¹⁶⁸ Intestátní posloupnost nastupovala všude tam, kam poslední pořizení či dědická smlouva nesahaly.¹⁶⁹

Rakouské právo vychází z principu rovnosti. Měly být smazány feudální rozdíly ve vrstvách společnosti a nepřihlíželo se ke stavu zůstavitele.¹⁷⁰ Stejně tak nebyly významné rozdíly, zda šlo o muže či o ženu. Rakouské právo nerozlišovalo ani zda se pozůstalost týkala věcí movitých nebo nemovitých.¹⁷¹

Jak římské právo vycházelo nejprve z vazeb agnátských, později byla intestátní posloupnost založena na kognátském příbuzenství, tak i ABGB volalo dle zákona dědice, kteří byli k zůstaviteli všeobecně pokrevně příbuzní a k nim byl povolán manžel nebo manželka. Souhrn těchto příbuzných byl zákonem rozdělen do několika skupin, dědických tříd, jež se nazývaly *parentely*, které byly založeny na blízkosti příbuzenství. Existence způsobilého dědice ve třídě bližší vylučovala možnost nástupu dědiců ze třídy vzdálenější. Původně znalo ABGB šest dědických skupin a jen těžko se v tomto případě dalo mluvit o příbuzenství. Nakonec došlo k ustálení čtyř dědických skupin. Nutno říct, že ABGB zakládalo zákonnou dědickou posloupnost dětí na pokrevním příbuzenství manželském. Šlo o takové příbuzenství, které bylo zprostředkováno jen osobami, které byly dle zákona pokládány za zplozené zákonitým manželem matky.¹⁷² První skupinou byly zůstavitelovi descendent, ať synové nebo dcery, dělili se o pozůstalost rovným dílem. Pokud neměl zůstavitel žádné děti, dědili jeho rodiče a jejich potomci, kteří se nacházeli ve skupině druhé. Stejně tak jako v první skupině dědili matka a otec rovným dílem. Pokud jeden z nich zemřel, nastupovaly do jeho podílu jeho děti, tedy sourozenci zůstavitele. Do třetí skupiny byli zařazeni prarodiče zůstavitele a jejich potomci, mimo rodičů zůstavitele. V poslední skupině byli pradědové a prabáby a jejich potomci. Pokud nebylo zákonných dědiců, pozůstalost připadla státu jako odúmrt'.

¹⁶⁸ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 18.

¹⁶⁹ To buď z důvodů, že testament či dědická smlouva jsou neplatné, nebo zůstavitel svým projevem vůle nevyčerpal celou pozůstalost, případně povolání dědici dědictví nepřijali nebo ho ani přijmout nemohou.

¹⁷⁰ Tak jak tomu bylo na území Čech před přijetím Všeobecného zákoníku občanského, kdy společnost ovládalo středověké právo založené na lenních vztazích.

¹⁷¹ srov. § 612 o. z. o.

¹⁷² SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 20.

Specifickou pozici měla manželka, která se ve středověku dědicem vůbec stát nemohla, což bylo saturováno vdovským věnem. V původním znění zákoníku nebyla manželka mezi zákonné dědice vůbec počítána, její pozice se řešila formou svatebních a dědických smluv. Pokud dědily děti, měla pouze nárok na doživotní užívání části pozůstalosti (§ 757).¹⁷³ Až v rámci novely z roku 1914 bylo stanoveno zákonné právo manželů.¹⁷⁴ Manžel nebo manželka poté dědili podle zákona čtvrtinu pozůstalosti, byli dědici první třídy. Pokud již byli dědici druhé třídy, dědil pozůstalý manžel nebo manželka polovinu pozůstalosti.¹⁷⁵ Vdova měla též nárok na zaopatření z pozůstalosti na určitou dobu po smrti zůstavitele.

Děti nemanželské měly zákonné dědické právo ke své matce. Jako jistá satisfakce pro děti nemanželské, které nemohly dědit po svém nemanželské otci a jeho rodině, byla zákonná povinnost otce toto dítě zaopatřit, která přecházela, stejně tak jako ostatní pasiva dědictví, na jeho dědice.¹⁷⁶ Tento druh osobního závazku zůstavitele mimořádně nezanikal jeho smrtí.

Speciální pravidla zákonné posloupnosti platila pro duchovní. V těchto případech se dělil jejich majetek na tři třetiny, které byly po jeho smrti poukázány po jedné třetině kostelu, chudinskému fondu a třetí část obdrželi příbuzní, kteří byli povoláni dle zákona. Tato situace nastala až v okamžiku, kdy katolický duchovní neměl posledního pořízení.

Určité odchylky od obecné zákonné posloupnosti byly stanoveny u selských statků.¹⁷⁷ Platila zde sice obecná pravidla posloupnosti, ale zároveň byla zvláštní ustanovení o rozdělení této usedlosti za účelem, aby nedošlo ke tříštění nemovitého majetku ve snaze předejít neúčelnosti a nehospodárnosti, která v tom byla spatřována.¹⁷⁸ Kdo z povolaných dědiců

¹⁷³ HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 3. s. 284.

¹⁷⁴ idem

¹⁷⁵ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 22: „...dědí-li manžel čtvrtinu nebo polovinu pozůstalosti, započte se mu do podílu to, čeho nabyl ze jmění zůstavitelova buď na základě smluv svatebních, nebo na základě smlouvy dědické.“

¹⁷⁶ § 171 o. z. o.: „Závazek nemanželské děti vyživovati a zaopatřiti přechází jako jiný dluh na dědice otcovy. Bylo-li otcovství otcem uznáno nebo soudně zjištěno, mohou nemanželské děti, které v čas úmrtí otcova v jeho domě jsou vyživovány a vychovávány, považovati nadále touž měrou jako doposud výživu a výchovu až do té doby, kdy se samy budou moci živiti, nikoli však ve větším rozsahu než se toho může podle pozůstalého jmění dostati dětem manželským.“

¹⁷⁷ Tyto odchylky nebyly upraveny v ABGB, ale v zákonech politických.

¹⁷⁸ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 24.

převezme usedlost, určoval zůstavitel, popř. dědici samotní formou ujednání.¹⁷⁹

V těchto ustanoveních, která se mohou zdát již překonaná, spatřuji moudrost zákonodárce, který chtěl zamezit štěpení větších hospodářských celků.

1.5. Testamentární posloupnost

Testamentární posloupnost nastupovala po pořízení poslední vůle zůstavitele, kterou určoval, co bude s jeho majetkem pro případ jeho smrti. Jde o jednostranné jednání mortis causa, které muselo splňovat určité zákonem stanovené náležitosti. Poslední vůle musela mít zákonem stanovenou formu a zůstavitel musel mít k učinění tohoto odvolatelného právního úkonu způsobilost, protože šlo o právní jednání, které má však účinky až po jeho smrti. Stejně tak, jak tomu bylo v římském právu, je i v ABGB upřednostněna závěť před zákonem, což svědčí o principu testovací svobody zůstavitele. Zákon vymezoval určitý legální prostor pro to, aby zůstavitel na základě své svobodné volby rozhodl o osudu svého jmění pro případ své smrti. Nešlo však o absolutizaci svobody vůle. Největší zákonné limity svobody vůle zůstavitele byly dány institutem nepominutelných dědiců, další pak požadavky na formu závěti a v neposlední řadě vymezením osob, které mohly poslední pořízení učinit.

1.5.1. Poslední pořízení

Formou posledního pořízení mohl zůstavitel povolat ke svému majetku jednak dědice, který byl povolán na základě univerzální sukcese, nebo odkazovníka, což bylo projevem sukcese singulární. Poslední pořízení, které vyslovovalo dědice jako univerzálního sukcesora, se tak nazývalo závětí a poslední pořízení, ve kterém ustanovení dědice, tedy dědická instituce, chyběla, se nazývalo kodicilem.¹⁸⁰ Pojmu poslední pořízení se obvykle používalo pro závěť i pro kodícil. Ten, který byl

¹⁷⁹ TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské a stanoviska srovnávací vědy právní*. Část. I. Praha: Sborník věd právních a státních (Bursík a Kohout), 1905. s. 154.

¹⁸⁰ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 25.

povolán k jednotlivým kusům pozůstalosti, se nazýval odkazovníkem.¹⁸¹ Odkazovník nabyl pouze právní nárok na vydání jednotlivých věcí a převzal jen závazky spjaté s odkazem. Projevem vůle zůstavitele mortis causa byla jak závěť, tak i kodícil, které měly odlišné právní účinky. Požadavky pro sepsání testamentu i kodícilu byly shodné.

Právní účinky posledního pořízení nastávají v okamžiku, kdy zůstavitel je již mrtev. Stanovení formálních náležitostí pro vznik posledního pořízení mělo zajistit vědomí, že to co se za vůli zůstavitelovu předkládá, jí také je. Proto také pořízení poslední vůle je jednání spjaté s velkým formalizmem, jehož účelem bylo ochrana zůstaviteli vůle. Z tohoto důvodu stejně jako římské právo i ABGB stanovilo podmínky, jejichž splnění bylo potřebné k platnosti posledního pořízení. Proto byl neplatný testament, ovšem i kodícil, který byl zřízen osobou k tomu nezpůsobilou a formou, kterou zákon nepřipouštěl.

1.5.2. Testamentární způsobilost

Podmínky aktivní způsobilosti (*testamenti factio activa*) zůstavitele zákoník vymezoval negativně. Tedy presumovala se způsobilost, pokud nebyl prokázán opak.

Osobou způsobilou ke zřízení poslední vůle kodex limitoval věkem čtrnácti let. Ve věku mezi čtrnáctým a osmnáctým rokem byl zůstavitel sice způsobilý k pořízení, ale pouze v určité formě.¹⁸² Až osmnáctým rokem se stával plně způsobilý pro zřízení jakoukoli zákonem stanovenou formou.

Dle § 566 byl k pořízení nezpůsobilý, ten, který byl v době sepsání posledního pořízení nepřičetný.¹⁸³ Pokud byla osoba soudem prohlášena za marnotratníka, mohla fakticky pořídit poslední vůli pouze k polovině svého jmění.¹⁸⁴ Formálně jí sice nebyla odepřena možnost testovací

¹⁸¹ § 535 o. z. o.: „Byl-li někomu zůstaven nikoli dědický podíl v poměru k celé pozůstalosti, nýbrž jen jednotlivá věc, jedna nebo několik věcí určitého druhu, suma, nebo nějaké právo, nazývá se to, co bylo zůstavěno, odkazem, (legátem), byť i to podle hodnoty bylo největší částí pozůstalosti, a ten, komu to bylo zůstavěno, se posuzuje nikoli jako dědic, nýbrž jako odkazovník (legatář).“

¹⁸² SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 26.: „Může platně pořídit jen ústně před soudem nebo před notářem.“

¹⁸³ § 566 o. z. o.: „Prokáže-li se, že projev se stal ve stavu zuřivosti, šílenství, blbosti nebo opilosti, je neplatný.“

¹⁸⁴ Původ těchto ustanovení lze nalézt v římském právu, kde způsobilost zřídit testament neměly osoby duševně choré, nezpůsobilé věkem, prodigi nebo-li marnotratníci, ti však mohli dle ABGB

svobody o celém svém majetku, ale jeho polovina připadla vždy jeho zákonným dědicům. Toto omezení testovací svobody bylo projevem jisté mravní nezpůsobilosti nakládat se svým majetkem dle společensky uznávaných zásad. Proto došlo k omezení ve prospěch zůstavitelových blízkých příbuzných. Ze stejného důvodu, a to z jakési mravní nezpůsobilosti a možná také z důvodu sankčního, bylo znemožněno též zločincům, kteří byli odsouzeni k trestu smrti, učinit platné poslední pořízení. Ten, který byl odsouzen do nejtěžšího nebo těžkého žaláře, nemohl učinit platné pořízení do ukončení trestu.

Nezpůsobilost učinit poslední pořízení měli zpravidla také řeholníci, toto omezení způsobilosti však mělo řadu výjimek dle znění §573.¹⁸⁵

Podmínky, které byly kladeny na způsobilost testátora v římském právu, jsou od podmínek stanovené v ABGB odlišné a reflektují na nové, již moderní uspořádání společnosti.¹⁸⁶ Způsobilost testátora byla požadována v době vzniku posledního pořízení, pokud došlo k následné ztrátě způsobilosti, nemělo to vliv na platnost testamentu.¹⁸⁷ Naopak následné nabytí způsobilosti testovací, nemohlo zhojit testament, který byl zřízen osobou k tomu nezpůsobilou.

Pasivní způsobilost, tedy způsobilost státi se dědicem, pozitivně vymezoval zákoník v § 538.¹⁸⁸ Způsobilost byla posuzována podle doby, kdy se dědictví nabízelo,¹⁸⁹ tím okamžikem byla zpravidla smrt zůstavitele. Způsobilým byl dědic, který zůstavitele přežil. Musí být tedy v době zůstavitelovy smrti naživu, a to alespoň jako nasciturus, kterému zákon jeho dědické právo „rezervoval“ na dobu jeho narození. Způsobilému dědici musí svědčit alespoň jeden ze tří titulů dědických. Nezpůsobilost býti dědicem vymezovaly: (§ 540, § 542, § 543). Nezpůsobilý byl ten, který se dopustil proti zůstaviteli zločinu, kdo lstivě jednal ve snaze ovlivnit zůstavitele v pořízení poslední vůle a ti, kdo se doznali, nebo byli soudem usvědčeni z cizoložství a krvesmilstva. Nezpůsobilý byl tedy dědic, který

pořídil testament o polovině svého jmění, ženy byly v římském právu omezeny v testamentární způsobilosti, zatímco ABGB je vnímá za plnohodnotné subjekty dědických práv.

¹⁸⁵ Tato omezení v římském právu nenalezneme.

¹⁸⁶ V římské právu mohl zřídit testament zásadně jen plnoprávný občan.

¹⁸⁷ § 575 o. z. o.: „Právoplatně projevená poslední vůle nemůže pozbyti platnosti závadami, které nastanou později.“

¹⁸⁸ § 538 o. z. o.: „Kdo je oprávněn nabývatí jmění, může zpravidla také dědit.“

¹⁸⁹ Římské právo kladlo podmínku pasivní dědické způsobilosti k okamžiku sepsání testamentu, kterou dědic musel mít po celou dobu až do nápadu dědictví.

jednak nevykazoval společností požadovaný dostatečný mravní potenciál a který se provinil proti zůstaviteli, což by nebylo v souladu s majetkovým prospěchem, kterého by se mu dostalo skrze nabytí dědictví.

1.5.3. Náležitosti projevu vůle

Vůle zůstavitele musela být náležitým způsobem projevena tak, aby se stalo poslední pořízení platné. Vůle musí být projevena určitě a vážně. Sám zůstavitel musel ustanovit osobu dědice. Zákon neumožňoval přenechat jeho ustanovení někomu jinému.¹⁹⁰

Lidé vyvozují svá práva a závazky z projevů lidí a tím je chráněna jejich víra, že lidé navenek projevují jen to, co vnitřně chtějí.¹⁹¹ U pořízení poslední vůle, které se vymyká všedním záležitostem, je snaha posuzovat, zda šlo o skutečnou vůli zůstavitele, než přihlížet k doslovnému znění projevu.¹⁹² Pokud byl prokázán těžký rozpor mezi projevem a tím, co zůstavitel skutečně chtěl, přihlíží se ke skutečné vůli.¹⁹³

Vůle musela být také prosta podstatného omylu, a to jak v osobě dědice, tak v předmětu.¹⁹⁴ Pak je ustanovení, které je zatíženo omylem, neplatné stejně tak, jako by v posledním pořízení vůbec nebylo. Podstatný omyl spočíval nejen v totožnosti osoby či věci, ale i v nesouladu jejich podstatných, rozhodujících vlastností.¹⁹⁵ Zůstavitelův omyl se nemusí týkat jen osoby nebo věci, může se také týkat vnitřního zmýlení, pohnutky, která ho k rozhodnutí vedla. Mylná pohnutka by mohla vést k neplatnosti toho ustanovení¹⁹⁶ jen za předpokladu, že bylo prokázáno, že vůle

¹⁹⁰ § 564 o. z. o.: „Na zůstaviteli jest, aby sám dědice ustanovil, nemůže jeho pojmenování ponechatí výroku osoby třetí.“

¹⁹¹ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 27.

¹⁹² SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 27.

¹⁹³ Srov. § 655 o. z. o.: „Slova se chápou i při odkazech ve svém obvyklém smyslu, ledaže by se dokázalo, že zůstavitel si navykl s určitými výrazy spojovati zvláštní, sobě vlastní smysl, anebo že by jinak odkaz byl neúčinný.“

¹⁹⁴ § 570 o. z. o.: „Podstatný omyl zůstavitelův činí pořízení neplatným. Omyl je podstatný, zmýlili se zůstavitel v osobě, kterou chtěl obmyslit, nebo ve věci, kterou chtěl odkázati.“

¹⁹⁵ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 28.

¹⁹⁶ § 572 o. z. o.: „Také tehdy, když se pohnutka zůstavitelem uvedená ukáže mylnou, je ustanovení platné, ačli se nadá prokázati, že vůle zůstavitele se zakládala výhradně jen na této mylné pohnutce.“

zůstavitele, která byla projevna v posledním pořízení, se zakládala pouze na této mylné pohnutce.¹⁹⁷

Poslední vůle musí být v neposlední řadě projevna svobodně, nesmí být učiněna pod hrozbou, nesmí být vynucena. Zda šlo o takovou hrozbu, která by mohla omezit vůli zůstavitele, určoval v konkrétním případě soud. Nezáleželo na tom, čím zůstavitel hrozil, protože jakýkoli nátlak nelze brát za oprávněný.¹⁹⁸ Byla-li tedy učiněna závěť pod hrozbou, zakládala neplatnost testamentu.

1.5.4. Forma závěti

Další podmínkou, mimo testamentární způsobilosti a náležitostí projevu vůle, která byla stanovena pro platnost závěti, byla zákonem stanovená forma. Pokud nebyla závěť napsána v zákonem stanovené formě, byla od svého počátku neplatná. ABGB uváděl dvě základní formy, od kterých se dále odvíjely další. Jde o testamety řádné a mimořádné neboli privilegované.

1.5.4.1. Testamety řádné

Řádné testamety mohly být veřejné nebo soukromé, učiněny buď písemně nebo ústně. Písemný testament mohl být holografní či alografní. Holografní forma, tedy testament sepsaný vlastní rukou zůstavitele, musel být jím sepsán celý a na konci listiny musel být zůstavitelem podepsaný. Stačilo pouze jméno, pokud jím byl autor jistě identifikován. Nedostačující bylo znamení ruky. Uvedení doby a místa sepsání zákon neuváděl jako obligatorní náležitost, pouze ji doporučoval, nebyla to tedy podmínka platnosti závěti.¹⁹⁹ Za situace, kdy byla závěť psaná holografní formou,

¹⁹⁷ ROUČEK, František. ed. al. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. doplň. vyd. Praha: Československý kompas, 1932. Komentované zákony Československé. s. 567.: „Prověsti důkaz, že omylná pohnutka, byla jedinou, náleží osobě, která z důvodů toho nařiká poslední vůli.“

¹⁹⁸ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 29.

¹⁹⁹ § 578 o. z. o.: „Kdo chce pořizovati písemně a bez svědků, musí závěť nebo dovětek vlastní rukou napsati. Udati den, rok a místo, kde se poslední vůle zřizuje, není sice nutné, ale doporučuje se to, aby se předešly spory.“

nebyla pro platnost testamentu požadována přítomnost svědků. S výjimkou hebrejštiny mohla být závěť napsána v jakémkoli jazyce.

Druhým typem písemného testamentu byl testament psaný cizí rukou. Mluví se o formě alografní. V této formě nepostačil zůstavitelův podpis na listině jako deklaráce jeho vůle, ale zákon vyžadoval přítomnost třech svědků, z nichž alespoň dva museli být přítomni současně, ti měli dosvědčit skutečnou vůli zůstavitele. Náležitostí alografní formy závěti byl tedy vlastnoruční podpis zůstavitelův a přítomnost svědků před kterými zůstavitel prohlásil, že jde o jeho poslední vůli. Svědci se museli na listinu samu podepsat jako svědkové. Přitom se nevyžadovalo, aby znali obsah listiny.²⁰⁰ Pokud by zůstavitel chtěl v této formě závěti něco odkázat tomu, kdo listinu psal,²⁰¹ musel by tuto část listiny napsat sám zůstavitel nebo onu část dát potvrdit třem způsobilým svědkům. Způsobilost svědka vymezovalo ustanovení § 591, které za nezpůsobilého k svědectví posledního pořízení vymezovalo osoby mladší osmnácti let, osoby smyslů zbavené, hluché, slepé, němé a osoby, které neznaly jazyk zůstavitelův. Ženy byly vnímány jako rovnocenní svědci s muži. Původně bylo v ABGB ustanoveno, že kdo není vyznavačem křesťanského náboženství, nemůže být svědkem poslední vůle křesťana.

Nemohl-li zůstavitel psát, při splnění ostatních náležitostí učinil vlastní rukou znamení ruky²⁰² za přítomnosti tří svědků. Zákonem bylo doporučeno, aby jeden ze svědků připojil jméno zůstavitele pro snazší identifikaci závěti. K předčítání závěti nemuselo dojít, protože se vycházelo z toho, že zůstavitel uměl číst. Toto neplatilo v situaci, neuměl-li zůstavitel číst. V tom případě se pro platnost posledního pořízení vyžadovalo, aby jeden ze svědků v přítomnosti ostatních listinu přečetl a zůstavitel, aby výslovně uvedl, že toto je jeho poslední vůle. Z důvodu ochrany vůle zůstavitele zákon vyžadoval, aby ten co závěť sepisoval, nebyl zároveň tím, kdo ji předčítal.

²⁰⁰ § 579 o. z. o.: „Poslední vůli, kterou zůstavitel, dal napsati někým jiným, musí vlastní rukou podepsati. Dále musí před třemi způsobilými svědky, z nichž aspoň dva musí být přítomni současně, výslovně prohlásit, že spis obsahuje jeho poslední vůli. Konečně se musí také svědkové podepsati s doložkou, která nasvědčuje jejich posláni svědeckému, a to uvnitř nebo vně, ale vždy na listině samé a nikoli snad na obálce. Není třeba, aby svědek znal obsah závěti.“

²⁰¹ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 31.: „...nebo na jeho manžela, děti, rodiče, sourozence neb osoby, které jsou s ním ve stejném stupni zešvagřeny.“

²⁰² Mohly to být tři křížky, ale i jiné znamení.

Římskoprávní institut mystického testamentu nebyl zákoníkem přijat zcela. Pokud by se zůstavitel v posledním pořízení odvolával na listinu, která by nebyla jeho součástí, účinky by nastaly pouze v případě, že by listina měla všechny zákonem dané náležitosti testamentu.

Výše byly popsány podmínky pro zřízení soukromého testamentu formou písemnou. Zůstavitel však měl dle zákona možnost pořídit svoji poslední vůli i formou ústní. K tomu byla potřeba přítomnost třech způsobilých svědků, před kterými zůstavitel svoji poslední vůli vážně pronesl.²⁰³ Svědci byli přítomni z důvodu, aby potvrdili, že nešlo o podvod ani omyl v osobě zůstavitele.²⁰⁴ Museli také znát obsah posledního pořízení²⁰⁵ a být schopni ho na žádost zreprodukovat a dosvědčit. Proto zákon doporučoval pořídit záznam o tom, čeho byli svědky. Na žádost toho, kdo prokázal zájem ve věci, museli svědci učinit přísežnou výpověď před soudem. Pokud nedošlo alespoň ke dvěma shodným výpovědím svědků, mělo to za následek neplatnost ústního testamentu.

Poslední vůle mohla být učiněna také před soudem, popř. před notářem. Tato forma zaručovala největší ochranu vůle zůstavitele. Jistotu, že po jeho smrti dojde k nalezení závěti. Zůstavitel se tak vyhnul neblahým důsledkům, které měly testamenty učiněné v soukromí, a to, že nebude testament nalezen, nebo bude zničen osobami, které na tom mohly mít zájem.²⁰⁶ Před soudem mohla být závěť pořízena písemně nebo ústně. V případě písemné formy²⁰⁷ přinesl zůstavitel k soudu svoji poslední vůli s vlastnoručním podpisem a prohlásil, že jde o jeho poslední pořízení. Soud o tom učinil záznam, listinu zapečetil, uložil a vystavil doklad, který sloužil jako důkaz uložení závěti u soudu. Ve variantě písemného testamentu učiněného před soudem, přednesl zůstavitel svoji poslední vůli, o čemž se učinil protokol, který byl obdobně, jako v případě písemného testamentu učiněného před soudem, zapečetěn, uložen a byl

²⁰³ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické*. 2. dopln. vyd. Praha - Smíchov: Spolek československých právníků Všehrad, 1933. s. 26.: „Zůstavitel musí projevit účiniti sám a musí jej učiniti ústně.“

²⁰⁴ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 32.: „...musí jej tedy znáti, viděti i slyšeti...“

²⁰⁵ Na rozdíl od zřizování závětí písemných.

²⁰⁶ Z těchto důvodů také soudobá praxe preferuje pořízení závěti formou notářského zápisu.

²⁰⁷ Ať holografní nebo alografní.

vystaven doklad o jeho uložení. I zde bylo potřeba svědectví min. dvou osob, z čehož jedna musela být soudcem.²⁰⁸

Forma veřejného testamentu mohla být také dle notářského řádu učiněna před dvěma notáři, či notářem a dvěma svědky. Notářské a soudní testamenty nejen, že byly zřizovány stejnou formou, ale měly i stejné účinky.

1.5.4.2. Testamenty mimořádné

Mimořádné neboli privilegované testamenty, které soudobé dědické právo nezná, avšak NOZ se k nim v upravené podobě opět navrácí, byly převzaty z římské práva, snižovaly nároky na předepsanou formu s tou kompenzací, že byly platné jen po omezenou dobu a následně musely být nahrazeny řádným testamentem. ABGB je upravuje pod názvem poslední pořízení s úlevami. Byl jimi testament pořizovaný za plavby lodí a testament pořizovaný v době morové či jiné epidemie. Oba dva pozbývaly platnosti po 6 měsících po skončení plavby či epidemie. Třetím privilegovaným druhem stanoveným v ABGB byl testament vojenský, který byl ovšem zrušen za doby první republiky.²⁰⁹ Tyto testamenty byla způsobilá zříditi osoba starší čtrnácti let a vyžadovali se dva přítomní svědci, kteří ovšem nemuseli být ani přítomni společně.

ABGB vnímá testament jako dominující právní úkon dědického práva, proto jsou na něj kladeny různé požadavky, jejichž nedodržení způsobovalo jeho neplatnost. V komparaci s formálními náležitostmi, které požadovalo římské právo,²¹⁰ ABGB upustilo od zbytečného formalizmu a snažilo se zpřístupnit poslední pořízení co největšímu okruhu osob.

²⁰⁸ § 589 o. z. o.: „Soud, který přijímá písemné nebo ústní poslední pořízení, musí se skládati alespoň ze dvou přísežných osob soudních, z nichž jedné v místě, kde se pořízení děje, přísluší úřad soudcovský. Svědectví druhé soudní osoby, nikoli však soudce, mohou nahradit také dva jiní svědci.“

²⁰⁹ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické*. 2. dopln. vyd. Praha - Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1933. s. 32.: „...byli-li zřízeny osobami, které slouží na válečné výpravě nebo na lodi válečné (ve válce i v míru).“

²¹⁰ Např. římské právo vyžadovalo přítomnost sedmi svědků, ABGB požaduje pouze tři.

1.5.4.3. Společné poslední pořízení manželů

Společná závěť manželů byla dle ABGB přípustná, ač pořízení více osob v jednom testamentu nebylo přípustné. Kromě této výjimky musel každý zůstavit svůj majetek samostatným aktem.

K platnosti této formy testamentu se vyžadovalo, aby testátoři byli manželé. Přípustné bylo společné pořízení manželů i pro snoubence, ale tento úkon nabude platnosti až v okamžiku uzavření manželství. Manželé se mohli ustanovit dědici navzájem, ale mohli také ve společné závěti ustanovit za dědice osoby jiné a nebylo na závadu, byl-li projev každého z manželů obsahově odlišný.²¹¹ Společné pořízení manželů bylo vnímáno jako závěť se všemi požadavky na formu, ač bylo v zákoně řazeno do Hlavy dvacet osm s názvem „O svatebních smlouvách.“²¹² Každá společná závěť může být za života druhé strany bez jejího vědomí jednostranně odvolána, i když obsahuje vzájemné ustanovení.²¹³ V tomto okamžiku se stala celá společná závěť bezúčinnou.

1.5.5. Zrušení závěti

Pokud není závěť sepsána osobou k tomu způsobilou, je neplatná. Stejně tak je neplatná, když nemá náležitosti formy. Může dojít k situaci, že závěť neobstála jako písemný testament, ale podržela si platnost jako testament ústní.²¹⁴ Stejně tak bylo možné, že testament, který pozbyl platnosti jako veřejný, mohl obstát jako soukromý. Tedy pokud závěť neměla zákonem stanovené požadavky, byla neplatná.²¹⁵ Neplatné mohlo

²¹¹ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické*. 2. dopln. vyd. Praha - Smíchov: Spolek československých právníků Všebrd, 1933. s. 34.

²¹² § 1248 o. z. o.: „Manželům je dovolena v jedné a téže závěti ustanoviti za dědice sebe na vzájem nebo i osoby jiné. I takovou závěť lze odvolati, ale z odvolání jednou stranou nelze usuzovati na odvolání stranou druhou (§583).“

²¹³ ²¹³ ROUČEK, František. ed. al. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. dopln. vyd. Praha: Československý kompas, 1932. Komentované zákony Československé. s. 1240.

²¹⁴ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946 s. 34.: „Na př. Když zůstavitel svou nepodepsanou poslední vůli přečetl v přítomnosti tří způsobilých svědků a prohlásil, že to jest jeho poslední vůle.“

²¹⁵ § 601 o. z. o.: „Neplatné je poslední pořízení, když zůstavitel nezachoval některou z náležitostí zde předepsaných a nikoli výslovně toliko opatrnosti doporučených.“

být celé poslední pořízení nebo pouze jeho konkrétní ustanovení.²¹⁶ Pokud byla závěť neplatná již od svého počátku, nenabyla platnosti ani následným odpadnutím překážky. Naopak, pokud byla poslední vůle platně projevona, nepozbude platnosti následnými závadami.

Protože šlo o jednostranný projev vůle zůstavitele, mohl být také zůstavitelem kdykoli odvolán. Odvolání závěti muselo mít veškeré náležitosti, které byly potřebné ke zřízení testamentu.²¹⁷ Musely být zachovány všechny podmínky platnosti, avšak nemusela být zachována forma. Odvolat závěť mohl zůstavitel buď výslovně nebo mlčky. U výslovného odvolání se vyžadoval výslovný projev zůstavitele, že odvolává poslední pořízení, které učinil. Odvolání testamentu mohlo být také učiněno formou privilegovanou, nepozbývalo však platnosti po uplynutí určité lhůty, jako jí pozbývalo samotné poslední pořízení privilegované.²¹⁸

Závěť mohla být také odvolána mlčky. Odvoláním mlčky má zákon především na mysli zničení listiny.²¹⁹ Zůstavitel také mohl přeškrtnout podpis nebo její obsah.²²⁰ Pokud však se listina zničila či ztratila bez úmyslu zůstavitele dostat tohoto účinku, ke zrušení testamentu nedošlo, ale to pouze za podmínky, že se mohl obsah listiny dokázat jinak. Stejně tak muselo dojít k dokázání nahodilých skutečností, které vedly k zneplatnění listiny.²²¹

Bylo řečeno, že ke zrušení testamentu mohlo dojít jeho odvoláním, a to buď výslovně nebo mlčky. Druhým způsobem zrušení bylo napsání testamentu nového. Platilo, že pozdější závěť ruší závěť dřívější. Ke

²¹⁶ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické*. 2. dopln. vyd. Praha - Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1933. s. 34.: „*Neplatnost posledního pořízení sahá jen tam, kam sahá důvod neplatnosti.*“

²¹⁷ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. 35.: „*Nebot' to jest vlastně záporná závěť.*“

²¹⁸ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické*. 2. dopln. vyd. Praha - Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1933. s. 35.

²¹⁹ § 717 o. z. o.: „*Chce-li zůstavitel své pořízení zrušiti a nového neučiniti, musí jej výslovně odvolati buď ústně nebo písemně, anebo zničiti listinu.*“

²²⁰ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické*. 2. dopln. vyd. Praha - Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1933. s. 35.

²²¹ ROUČEK, František. ed. al. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. dopln. vyd. Praha: Československý kompas, 1932. Komentované zákony Československé. s. 645.: „*Byl-li nalezen testament, na němž je patrné, že byl roztrhán a opět slepen, dlužno takovouto závěť pokládati za odvolanou, pokud se v konkrétním případě, nedokáže opak.*“

zrušení pozdější závěti docházelo i za předpokladu, že zůstavitel pořizoval jen o části dědictví a oba dva testamenty by si tak nekonkurovaly. Překvapivě k tomu zákon v § 713 říká, že pokud chtěl zůstavitel nechat v platnosti závěť dřívější, v části, v které si mezi sebou nekonkurovaly, musel tuto svoji vůli výslovně uvést v závěti pozdější.²²² Tato dikce zákona však platila pouze u závěti. V poslední pořízení ve formě kodícilu platilo pravidlo jiné, a to, že pozdější kodícil rušil kodícil dřívější pouze v případě, pokud vedle sebe nemohly obstát. Pro praxi bylo proto poměrně zásadní rozlišovat závěť, v které byl povolán dědic k univerzální sukcesi a kodícil, na základě kterého docházelo k povolání odkazovníka na bázi singulární sukcese.²²³

1.6. **Nepominutelní dědici**

Projevem testovací svobody je, že zůstavitel může odkázat svůj majetek nebo jeho část jakékoli osobě, nemusí jít o rodinného příslušníka, a proto nehraje zde žádnou roli zákonná posloupnost dědiců založená na rodinných vazbách, jež by dle ABGB nastala, nebylo by dědické smlouvy mezi manželi nebo závěti. U testamentární posloupnosti záleží jen a jen na vůli zůstavitele, jak pro případ své smrti naloží se svým majetkem. Největším omezením testovací svobody je v rámci dědického práva nepochybně institut nepominutelných dědiců a jejich nároků na povinný díl z pozůstalosti. O. Horák říká, že vlastnické právo není neomezené a proto vlastník nemůže zcela libovolně nakládat se svým majetkem ani *inter vivos* ani *mortis causa*. Proto i v dědické právu nelze zcela bez omezení nakládat se svým majetkem. Projevem tohoto omezení je např. institut nepominutelných dědiců.

ABGB v § 762 vymezilo za nepominutelné dědice zůstavitelovy děti a nebylo-li dětí, zůstavitelovy rodiče.²²⁴ Z § 763 je zřejmé, že za děti zákon mínil i vnuky a pravnuky a za rodiče považoval i prarodiče. Nebyl činěn

²²² Srov. zk. 40/1964 § 480.

²²³ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 36.

²²⁴ ROUČEK, František. ed. al. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. dopln. vyd. Praha: Československý kompas, 1932. Komentované zákony Československé. s. 674.: „Není-li tu potomků ani rodičů, lze volně porýdití o celém nabytém a větveném majetku, jsou-li tu však potomci nebo rodiče, nesmí býti jejich zákonný podíl (t. j. povinný díl) zkrácen posledním pořízením.“

rozdíl mezi potomky manželskými a nemanželskými.²²⁵ Stejně tak zákon nedělal rozdíly dle věku dítě a nebyly omezeny mírou příbuznosti ve vztahu k zůstaviteli. Toto se ovšem netýkalo zůstavitelových předků, ti byli omezeni čtvrtou dědickou parentelou. Nejvzdálenějšího stupně nepominutelných dědiců z řad předků mohl dosáhnout praděd a prabába. Nárok na povinný díl neměli sourozenci ani manžel. Ten měl ale po dobu vdovství nárok na slušné zaopatření, které mu bylo poskytováno z pozůstalosti v případě, že se mu ho z vlastních prostředků nedostávalo.²²⁶

E. Svoboda zdůrazňuje, že nárok potomků a předků byl nárokem pouze obligačním,²²⁷ aniž by šlo o nepominutelný nárok dědický a tento obligační nárok měli mít jen v případě, že by jim zůstavitel neurčil toliko, kolik by jim byl ze zákona povinen.²²⁸ Povinný díl pro každého potomka zákon určil na jednu polovinu jeho zákonného podílu. A povinný díl každé osoby v řadě vzestupné byl zákonem určen na jednu třetinu. Pokud by došlo posledním pořízením ke zkrácení jejich nároku na povinný díl, byla by v této části závěť neplatná.²²⁹ Dle ustanovení § 774 mohl být povinný díl zůstaven nejen formou dědického podílu, ale přípustná byla i forma odkazu, aniž by byla povinnost označit, že jde o povinný díl.

Povinný díl potomků a předků mohl být ještě zmenšen tím, že do něj bylo započteno to, co od zůstavitele po dobu jeho života dostali formou daru. K započtení však docházelo pouze za podmínky, že zůstavitel v posledním pořízením přímo stanovil, že započtení nevylučuje a nepominutelný dědic musel svůj nárok na povinný díl uplatnit.

Svůj nepominutelný nárok ztrácel ten, kdo se zřekl dědictví, kdo byl zůstavitelem vyděděn a ten, kdo neměl způsobilost státi se dědicem.

²²⁵ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-292-9.s. 135.

²²⁶ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 65.

²²⁷ ROUČEK, František. ed. al. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. doplň. vyd. Praha: Československý kompas, 1932. Komentované zákony Československé. s. 692.: „Nárok na povinný podíl není nárokem dědickým, nýbrž pohledávkou a jest věcí svéprávného nepominutelného dědice, aby se této pohledávky domáhal patřičnou cestou.“

²²⁸ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. 61.

²²⁹ ROUČEK, František. ed. al. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. doplň. vyd. Praha: Československý kompas, 1932. Komentované zákony Československé. s. 674.: „Potomci, a není-li tu potomků, rodiče mohou žádati doplnění této polovice.“

Římské právo stanovovalo formální právo nepominutelných dědiců, které spočívalo v povinnosti zůstavitele, zmínit se ve své závěti o dědicích nepominutelných, pod sankcí neplatnosti testamentu. Pokud zůstavitel tyto dědice nejmenoval, testament neobstál a nastupovala zákonná dědická posloupnost. Zmíněná kritéria v ABGB stanoveny nejsou a nejmenování nepominutelných dědiců nezpůsobuje neplatnost závěti.

1.7. Vydědění

Zůstavitel mohl dědice, které zákon označoval za nepominutelné, vydědit v posledním pořízení. Mohl je úmyslně vynechat nebo jim výslovně neodkázat nic, popř. jim zůstavit menší podíl než ten, který by jim náležel jako povinný díl. Pokud mělo mít vydědění kýžený účinek, musel zůstavitel vydědit tyto dědice na základě zákonem stanovených důvodů. Zůstavitel nemusel v testamentu uvádět důvody vydědění. Bylo pak na dědici, proti kterému směřovala žaloba nepominutelného dědice na vyplacení povinného dílu, aby prokázal, že důvod pro vydědění tu existoval a to buď v době vzniku listiny, avšak stačilo, že tento důvod byl do doby smrti zůstavitele. V ABGB platila zásada, jež umožňovala potomkům platně vyděděného, aby se o svůj povinný díl hlásili i v případě, že vyděděný přežil zůstavitele. Mělo tak být zajištěno právo dětí, která by jinak neprávem nesla odpovědnost za nezpůsobilé chování svého předka. I ten, kdo byl dle zákona platně vyděděn, měl dle ustanovení § 795 nárok na vyměření nutného zaopatření.²³⁰

ABGB uvádí v ustanoveních § 768 - § 770 a § 773 důvody pro vydědění. První z nich, a to odpadlictví od křesťanské víry, byl zrušen v roce 1868. Dalším důvodem bylo neposkytnutí pomoci a opuštění v nouzi.²³¹ Předpokladem tohoto důvodu vydědění bylo, že dědic o zůstavitelově nouzi věděl a vzhledem ke svému postavení mu mohl

²³⁰ ROUČEK, František. ed. al. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. dopln. vyd. Praha: Československý kompas, 1932.

Komentované zákony Československé. s. 704.: „Nepominutelný dědic nesmí býti použitím předpisu § 795 obč. zák. postaven lépe, než by byl, kdyby se mu povinného dílu dostalo.“

²³¹ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 64.:

„Nouzi nerozumí zákon snad jen bídu ve smyslu hospodářském, nýbrž i každý jiný sběh okolností, kdy člověk nutně potřebuje pomoci, zejména je-li bez obsluhy v nemoci, ve stáří apod.“

pomoci.²³² Vyděděn mohl být i ten, kdo byl pro zločin odsouzen k trestu žaláře na doživotí nebo na dvacet let, také ten, kdo vedl vytrvale život, který se přičí veřejné mravnosti.²³³ Předci mohli být mimo tyto důvody vydědění svým dítětem také proto, že zanedbali jeho výchovu. Dalším důvodem, pro který mohlo dojít k vydědění nepominutelného dědice, byla obava zůstavitele, kterou pojal na základě toho, že jeho nepominutelný dědic byl velmi zadlužený a vedl marnotratný a rozmařilý život.²³⁴ Což mohlo vést ke skutečnosti, že jeho povinný díl bude pro jeho děti zmařen. Zůstavitel pak musel stanovit povinný díl potomkům vyděděného dítěte.²³⁵ V tomto případě se mluví o „vydědění k dobru potomkům.“²³⁶ Toto ustanovení se týkalo jak potomků tak předků. Nebylo podmínkou, aby byl vyděděný soudně zbaven způsobilosti pro marnotratnost.

Ke zrušení vydědění mohlo dojít formou odvolání, které mělo vykazovat veškeré náležitosti potřebné pro zřízení poslední vůle. Pokud již jednou došlo k odvolání vydědění, nemohl zůstavitel opětovně vydědit nepominutelného dědice z důvodu, který již odvolal. Další možností zrušení vydědění je zničení listiny vydědění obsahující nebo tak, že zůstavitel učinil poslední pořízení znovu.²³⁷

1.8. Odkaz

Stejně tak, jako bylo v římském právu umožněno zůstaviteli disponovat se svým majetkem pro případ své smrti a určit odkazovníkovi

²³² BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-292-9. s. 38.

²³³ ROUČEK, František. ed. al. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. dopln. vyd. Praha: Československý kompas, 1932. Komentované zákony Československé. s. 678.: „Ustanovením §u 768 č. 4 o. z. o. není snad míněn požadavek opravdového veřejného pohoršení, nýbrž důvodem vydědění jest zde takový způsob života dotyčné osoby, který podle všeobecných názorů se přičí dobrým mravům. Důvodem vydědění podle § 768 čís. 4 obč. zák. jest způsob života vyděděného, přičící se podle všeobecných názorů dobrým mravům, aniž třeba, aby způsob života vyvolal opravdu veřejné pohoršení.“

²³⁴ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické*. 2. dopln. vyd. Praha - Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1933. s. 123.: „Zda nepominutelný dědic je velmi zadlužen nebo marnotratný, posoudí soudce, uváživ stav pravé potřeby i ostatní poměry jeho.“

²³⁵ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické*. 2. dopln. vyd. Praha - Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1933. s. 123.: „Děti později narozené nemají nároku na díl povinný.“

²³⁶ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-292-9. s. 39.

²³⁷ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické*. 2. dopln. vyd. Praha - Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1933. 139. s. 124.

určitou věc nebo soubor věcí za předpokladu, že proběhla dědická posloupnost, byl i v ABGB zakotven institut odkazu, který však zde nedosahoval takového významu, jako tomu bylo v Římě, protože rakouské právo umožňovalo kombinaci více dědických titulů.

Odkazem se nazývalo přímé poskytnutí majetkového prospěchu posledním pořízením, a to buď formou závěti nebo kodcilu. Šlo o oddělení určité věci z celku pozůstalosti, která se odkazovala buď dědici nebo osobě, která dědicem nebyla, ale k přijmutí dědictví musela být způsobilá. Odkazem nedocházelo k založení univerzální sukcese,²³⁸ kdy dědic nastupuje do práv a povinností zůstavitele a dědictví na něj napadá jako celek, ale nedocházelo jednoznačně ani k projevu singulární sukcese, protože odkazovníkovi patřil pouze obligační nárok na odkazovanou věc.²³⁹

Co se týkalo formy odkazu, mohl být zřízen buď v závěti nebo v kodcilu. Nezáleželo na tom jakých slov zůstavitel užil, proto mohlo dojít k nejasnosti, zda jde o ustanovení dědice k části majetku či k ustanovení odkazovníka.²⁴⁰ Protože byla šetřena zůstavitelova vůle, vycházelo se z ostatních okolností a ne z použitých slov.²⁴¹ V pochybnostech, zda jde o odkaz nebo o dědictví k určité věci, se vycházelo z toho, že jde o odkaz.

Osobou obtíženou splnit závazek z odkazu vyplývající byl typicky dědic, ať již povolán ze zákona nebo z testamentu nebo také odkazovník, popř. i stát, kterému by připadla pozůstalost jako odúmrt'.²⁴² Předmětem odkazu mohla být nejen věc zůstavitele, ale i věc či právo patřící ustanovenému dědici nebo odkazovníku.²⁴³ Odkazem mohl být stanoven i pododkaz. Odkazovník mohl odkaz přijmout či odmítnout. Nemohla nastat situace, že by odkazovník přijal odkaz pouze z části. Pokud odkazovník nepřijal odkaz zatížený pododkazem, tato povinnost přecházela na toho,

²³⁸ Zásada, která ovládala dědickou posloupnost, ať testamentární nebo intestátní

²³⁹ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 47.:

„Řekneme-li, že odkazem nastane oddělená posloupnost po zůstaviteli, užíváme slova „posloupnost“ pouze k označení, že se k němu dostane předmětu (právní výhody) z pozůstalosti.“

²⁴⁰ S tímto problémem se římské právo nepotýkalo, z důvodu nemožnosti kombinace dědických posloupností.

²⁴¹ SALÁK, Pavel jr. Odkaz – Římskoprávní institut ve světle českého práva 20.století. *Dny práva – 2010 – Days of Law* [online]. [cit. 2013-03-08]. 1. ed. Brno : Masaryk University, 2010. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>

²⁴² Osobou obtíženou nemohl být nepominutelný dědic, na úkor svého povinného dílu.

²⁴³ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 47.:

„Např. Svůj dům odkazuji bratrovi a ukládám mu, aby sestře prominul dluh, který mu ona dluhuje. Bratr je odkazovníkem a dům odkazem. Sestra je pododkazovnicí a dluh pododkazem.“

kdo měl z odmítnutí odkazu prospěch, tím byl většinou dědic. Pokud nebylo zůstavitelem stanoveno, kdo bude závazek odkazovníkovi plnit, přičítal se k tíži každému z dědiců v poměrech jejich dědických podílů, a to i v případě, náleželo-li právo či věc pouze jednomu ze spoludědiců. Přihlásil-li se dědic k dědictví bezvýhradně, byl povinen splnit odkazy i v okamžiku, kdy hodnota odkazu přesahovala hodnotu jeho jmění, které obdržel z pozůstalosti.²⁴⁴ Na rozdíl od římského práva ABGB neznalo institut falcidiánské kvarty, díky němuž docházelo k ochraně dědiců při přetížené pozůstalosti odkazy.²⁴⁵

Předmětem odkazu mohly být dle § 653 věci, práva a jiná konání mající nějakou hodnotu. Pokud byla předmětem odkazu věc, musela být obecně obchodovatelná. Pokud byla věc vyloučena z právního obchodu, byl odkaz neplatný.²⁴⁶

Dobou nabytí odkazu byla míněna doba, kdy vznikl odkazovníkovi právní nárok na vydání věci či zřízení práva. Tímto okamžikem byla zpravidla smrt zůstavitelova anebo splnění odkládací podmínky. Dobu splatnosti určoval zákon různě. Jednotlivé věci mohly být žádány k vydání ihned²⁴⁷ a ostatní odkazy až ve lhůtě jednoho roku od smrti zůstavitele. Pokud odkazovník zemřel přešla jeho práva z odkazu na jeho dědice, pokud však odkazovník zůstavitele předemřel, odkaz zanikl, aniž by přešel na dědice odkazovníka.

1.9. Dědická smlouva

ABGB znalo tři delační důvody a to dědickou smlouvu, závěť a zákon. Platila zde zásada autonomie vůle zůstavitele, díky níž mohl zůstavitel na základě své vůle ustanovit dědice dle posledního pořízení nebo dle dědické smlouvy. Teprve v okamžiku, kdy zůstavitel dědice neurčil, nastupovala intestátní dědická posloupnost.

²⁴⁴ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 48.: „Čeho se nedostává, doplní z vlastního jmění.“

²⁴⁵ § 690 o. z. o.: „Je-li celé dědictví odkazy vyčerpáno, nemá dědic nároku na nic víc, než na náhradu nákladů, které učinil ve prospěch podstaty, a na odměnu přiměřenou své námaze. Nechce-li pozůstalost sám spravovati, je povinen zažádati za zřízení opatrovníka.“

²⁴⁶ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické*. 2. doplň. vyd. Praha - Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1933. s. 107.

²⁴⁷ Stejně tak u menších odměn pro osoby služebné a zbožné odkazy, u věcí u kterých to zůstavitel výslovně stanovil a odkazy věcí výchovy, výživy a stravy.

Naproti poslednímu pořízení, jakožto jednostrannému právnímu úkonu, který mohl zůstavitel kdykoli za svého života změnit nebo odvolat, byla dědická smlouva jednáním dvoustranným, kterým zůstavitel ustanovil druhou osobu svým dědicem, a tato osoba ustanovení za dědice přijala. Bez souhlasu druhé smluvní strany tedy nemohlo dojít k jejímu odvolání.²⁴⁸ Kdo chtěl pořídit dědickou smlouvu, musel k tomu mít způsobilost, a to jak smluvní, tak i testamentární.²⁴⁹

Dědická smlouva mohla být uzavřena pouze mezi manželi nebo mezi snoubenci za předpokladu uzavření manželství (§1249 a dvorský dekret ze dne 25. června 1817 č. 1340 sb. z. z.). Manželé se mohli ve smlouvě ustanovit za dědice vzájemně anebo mohlo jít o ustanovení jednostranné, kdy jeden manžel ustanovil za dědice druhého. Pokud byly součástí smlouvy odkazy, měly pouze účinky posledního pořízení, které šlo jednostranně odvolat. Smlouva se dle §1253 nemohla vztahovat na celou pozůstalost. Musela zůstat volná zcela nezatížená jedna čtvrtina pro volné pořízení mortis causa. Zůstavitel mohl manželovi odkázat celou pozůstalost, ale poslední čtvrtina musela být zůstavena formou posledního pořízení.

Zřízení dědické smlouvy nevylučovalo volného nakládání s majetkem inter vivos.²⁵⁰ Jediné omezení dispozic s majetkem bylo, že manžel nemohl o té části majetku, kterého se týkala dědická smlouva, pořídit poslední pořízení. Účinky smlouvy se dostavily a až po smrti zůstavitele, v případě pouze toho jmění, které po sobě zemřelý zůstavil.²⁵¹

Dědická smlouva byla v zákoně koncipována do svatebních smluv v Hlavě dvacáté osmé. Měla smíšenou právní povahu. Nešlo o ryzí

²⁴⁸ ROUČEK, František. ed. al. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. doplň. vyd. Praha: Československý kompas, 1932.

Komentované zákony Československé. s. 1243.: „*Dědická smlouva již pojmově vylučuje možnost, aby jedna smluvní strana mohla jednostranně změnit společné pořízení. Pozdější závěť, jež se odchyluje od dědické smlouvy, je tedy neplatná.*“

²⁴⁹ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 56.: „*Nemůže proto vůbec uzavřít smlouvu dědickou osoba mladší osmnácti let (která smí jen ústně před soudem pořizovati), kdo sice dosáhl osmnácti let, ale jest dosud nesvéprávný, nemůže se smlouvou dědickou zavázati beze svolení zákonného zástupce a soudu poručenského.*“

²⁵⁰ ROUČEK, František. ed. al. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. doplň. vyd. Praha: Československý kompas, 1932.

Komentované zákony Československé. s. 1243.: „*Připravil-li se při vzájemné dědické smlouvě jeden manžel jednáními mezi živými o celý svůj majetek, nabývá manžel druhý neobmezeně volné dispozice se svým majetkem.*“

²⁵¹ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 57.

smluvní ujednání ani o poslední pořízení.²⁵² Vztahovaly se na ní jak ustanovení o smlouvách, tak ustanovení o závěti. Co se týkalo formy dědické smlouvy, bylo vyžadováno sepsání před notářem, z důvodu zařazení dědické smlouvy do smluv svatebních (§ 1217), ale jelikož zároveň docházelo k ustanovení dědice, musela mít i formální náležitosti závěti (§ 1249).

Jako každé dvoustranné právní jednání i dědická smlouva se dala zrušit dohodou stran (§ 551). Ke zrušení docházelo i při nedobrovolném rozvodu, kdy se strany mohly na soudu domáhat zrušení svatebních smluv (§ 1264). Také, pokud soud povolil rozluku pro nepřekonatelný odpor, zanikaly svatební smlouvy. Zanikaly i na základě skutečností, které byly nezávislé na vůli pořizovatele a které rušily i testamenty.²⁵³

²⁵² SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. s. 55.: „...nejlépe dá se určití výrazem dvoustranného, závazného ustanovení za dědice.“

²⁵³ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické*. 2. dopl. vyd. Praha - Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1933. 139. s. 53.

IV. ČESKÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA

1. Střední kodex – Občanský zákoník z r. 1950

1.1. Úvod

Po druhé světové válce navázalo osvobozené Československo na právní stav, který platil v období první republiky. Osnova československého občanského zákoníku z roku 1937, která měla odstranit právní dualismus v Čechách a na Slovensku, již nestačila být přijata. Přišel „vítězný únor“²⁵⁴ a s ním došlo k nastolení právní dvouletky.²⁵⁵ Situace nových politických poměrů vyústila v potřebu zavést nový právní řád, který by umožnil lépe prosadit totalitní tendence komunistické vlády a který by zlikvidoval sto let budované základy demokratických principů.²⁵⁶ Byla ustanovena rekodifikační komise složená jak z řad odborníků, tak i z řad pracujících, leč neoborné veřejnosti. Záhy byl přijat občanský zákoník jako zákon č. 141/1950 Sb. s účinností od 1. ledna 1951 (dále střední kodex).²⁵⁷

Státní ideologie po vzoru SSSR se nepochybně v zákoně promítla, na druhou stranu zákon stále uznával soukromé vlastnictví a mnohé další instituty, které byly pozdějšími právními normami zrušeny. Zásady, na kterých stál nový občanský zákoník, byla preference socialistického vlastnictví, čímž se myslelo vlastnictví společné, a usiloval o preferenci zájmů společnosti před zájmy jednotlivce.²⁵⁸ Došlo k rozdělení vlastnictví na socialistické, soukromé a osobní, kdy každé z nich požívalo různé míry právní ochrany. Největší ochranu mělo socialistické vlastnictví, jímž bylo míněno vlastnictví společné, zatímco vlastnictví soukromé bylo masivně potíráno a jeho zákonná ochrana byla minimální. Vlastnictví osobní se

²⁵⁴ Značící politický převrat v únoru 1948, k moci se dostala komunistická strana.

²⁵⁵ Období let 1948 – 1950 v nichž mělo dojít k rekodifikaci všech odvětví práva, které by se již neslo v duchu marxismu-leninizmu, pod ideou sovětského vzoru.

²⁵⁶ SCHELLEOVÁ, Ilona., SCHELLE, Karel. Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964. 1.vyd. Brno: Doplněk, 1993. ISBN 80-210-0587-1. s. 27.

²⁵⁷ Zákon č. 141/1950 Sb.

²⁵⁸ SCHELLEOVÁ, Ilona., SCHELLE, Karel. Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964. 1.vyd. Brno: Doplněk, 1993. ISBN 80-210-0587-1. s. 28.

týkalo věcí osobních²⁵⁹ a domácí spotřeby, právě tohoto okruhu majetku se týkalo dědické právo.²⁶⁰

Veškeré tyto změny se dotkly i dědického práva. Dědické právo nemělo být pomocným nástrojem vykořisťování člověka člověkem a nemělo sloužit k prodloužení individuální moci vlastníka výrobních prostředků.²⁶¹ Sovětský svaz učinil snahu dědické právo, které bylo vnímáno jako nástroj sloužící k upevnování kapitalistických praktik soukromého vlastnictví, zcela z právního řádu odstranit. Dědické právo v českém právním řádu zůstalo, stejně tak jako ve výsledku i v právním řádu sovětském. Bylo upraveno v části páté v § 509 až § 561. Zatímco ABGB věnovalo dědickému právu dvě stě devadesát tři paragrafů, Střední kodex dědické právo upravoval pouze v padesáti dvou paragrafech. Celá koncepce dědického práva směřovala k upevnění rodinných vazeb. V důsledku toho docházelo k upřednostnění zákonné posloupnosti. Střední kodex sice nějaké instituty převzal, ale dal jim jiný ráz, ale některé dědické instituty, které sloužily jako nástroj vůle zůstavitele při volném nakládání s jeho majetkem *mortis causa*, v zákoně zakotveny nebyly vůbec, což reflektovalo s ideologií politického režimu.

2. Dědictví a okamžik jeho nabytí

Jako jeden z institutů dědického práva, který nebyl přijat z ABGB, byla ležící pozůstalost. Právnícká osoba *sui generis*, které byla přiznána jistá míra právní subjektivity. Okamžikem smrti zůstavitele se pozůstalost povoláním dědicům pouze deferovala, nabízela. Dědicům tak vznikl nárok na dědictví. Toto pozůstalostní jmění pak nabýval dědic až v okamžiku soudního odevzdání. Ležící pozůstalost byla v důvodové zprávě zákona označena za umělý a ne zcela vyjasněný institut, který je cizí nazírání lidu.²⁶² Proto docházelo k tomu, že okamžikem nabytí

²⁵⁹ KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Nový právní řád č. 7., s. 48.: „*Osobní majetek vzniká zpravidla spoluprací členů rodiny a proto socialistické dědické právo podporuje především blízké rodinné příslušníky zůstavitele.*“

²⁶⁰ BLAŽKE, J. O zásadách nového občanského práva. *Právník*. 1951, roč. 90, č. neuvedeno, s. 11.

²⁶¹ HOLUB, Rudolf. et al. *Komentář k občanskému zákoníku – právo dědické*. Praha: Orbis, 1957. s. 17.

²⁶² ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přeprac. a dopln. vyd. Praha: Orbis, 1956. s. 327.

dědictví byla smrt zůstavitele.²⁶³ Usnesení o nabytí dědictví, pak zpětně deklarovalo, že dědici nabyli pozůstalost smrtí zůstavitele.

Delačními důvody již byly pouze zákon a závěť a byl přípustný sled těchto posloupností.²⁶⁴ Závěť byla jedinou formou posledního pořízení pro případ smrti. Institut odkazu by v zákoně upraven velmi málo a omezeně, navíc došlo k jeho sloučení se závětí. Zákon neznal ani dědickou smlouvu,²⁶⁵ ani společný testament manželů a darování pro případ smrti. Tyto instituty se nenacházejí ani v soudobé právní úpravě, avšak dědickou smlouvu a darování pro případ smrti, které je posuzováno jako odkaz nalezneme v NOZ.

2.1. *Intestátní posloupnost*

Došlo k obrácení poměru dědických posloupností s upřednostněním posloupnosti zákonné. Preference zákonné posloupnosti vycházela s upřednostňování rodinných vazeb, nad vůlí zůstavitele. Důsledek této koncepce dědického práva šlo nalézt i v judikatuře.²⁶⁶ Dědická posloupnost měla směřovat ku prospěchu společnosti a zájmu celku, čehož se stala projevem zákonná posloupnost.

Pomocí dědického práva, konkrétně pomocí zákonné posloupnosti, mělo dojít k posílení základní stavební jednotky společnosti, kterou byla rodina. Zákonná posloupnost byla vnímána jako nástroj, pomocí něhož docházelo k posílení a upevnění rodinných vazeb. Proto byly dědické skupiny mnohem užší, než je znalo ABGB. Zatím co ABGB v původní podobě znalo šest dědických skupin, ve středním kodexu byly dědické třídy pouze dvě. Bylo odmítnuto rozšiřování dědických skupin.²⁶⁷ Zákonní

²⁶³ Stejná úprava okamžiku nabytí dědictví se zachovala v soudobé právní úpravě, již je zk. č. 40/164 Sb.

²⁶⁴ § 512 zk. č. 141/1950 Sb. „*Dědí se ze zákona, ze závěti anebo z obou těchto důvodů.*“

²⁶⁵ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přeprac. a dopln. vyd. Praha: Orbis, 1956. s. 329.:

„*Z dosavadních dědických titulů se nepřejímá dědická smlouva, neboť podvazuje pro budoucnost zůstavitelovu pořizovací svobodu.*“

²⁶⁶ Cz 87/52 „*Při výkladu ustanovení §528 a 530 o. z., je nutno mít na mysli funkci nového dědického práva. Dědické právo není dnes už formulováno jako věcné právo zvláštního druhu, vyjadřující neomezenost soukromého vlastnictví, nesleduje již a nechrání především zájmy majetkové na úkor rodinných vztahů a není dnes již napojeno na soukromé, vykořisťovatelské právo vlastnické a netvoří již jeho zaměření k stejnému účelu.*“

²⁶⁷ KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Nový právní řád č. 7., s. 66.: „*Rozšiřovat tento okruh zákonných dědiců by znamenalo zcela neodůvodněný přínos majetkový.*“

dědici měli představovat nejbližší členy rodiny, jež se spolu se zůstavitelem podíleli na vytváření rodinné soudržnosti.

V první dědické skupině dědí zůstavitelovy děti a pozůstalý manžel. U dětí nebyl rozhodující původ. Dědily jak děti pokrevní, tak i děti adoptované, stejně tak dědily děti manželské i nemanželské. Pokud se dítě nedožilo zůstavitelovy smrti, nabývaly jeho podíl rovným dílem jeho děti. Toto bylo odůvodňováno úvahou, že by bylo nespravedlivé vylučovat z dědění potomky takového dítěte, které právě proto, že rodič zemřel, potřebuje hmotnou pomoc.²⁶⁸ Jelikož zákon vyloučil ze své koncepce jak dědickou smlouvu uzavíranou mezi manželi, tak i společný testament manželů, zařadil, dle historie nezvykle, do první dědické skupiny pozůstalého manžela, který dědil jak v první, tak i v druhé skupině.

Pokud nebyly zůstavitelovy děti, nastupovali dědici druhé třídy, v které byl manžel, a vedle něho zůstavitelovi rodiče a osoby, které po dobu jednoho roku sdílely se zůstavitelem společnou domácnost. Dědicové druhé skupiny dědili rovným dílem, manžel však nejméně polovinu majetku.²⁶⁹

Do třetí skupiny spadali ti, kteří nastoupili za zemřelého rodiče zůstavitele, byli to sourozenci zůstavitele. Pokud nebylo sourozenců, nastupovali za zemřelé rodiče zůstavitele jeho prarodiče. Ač zákon o třetí skupině výslovně nemluví, autoři publikace „K otázkám nového občanského práva“ považovali dělení do třech tříd za účelnější k pochopení problematiky dědických skupin.

Pokud již nebylo zákonných dědiců a nebyla ani platná závěť, připadlo dědictví státu jako odúmrtí.²⁷⁰

Koncepce zákonných dědiců stojí ve středním kodexu jednoznačně na preferenci nejbližších členů rodiny a snaze zamezit majetkovému přínosu pro osoby, které se se zůstavitelem nepodílely na budování rodinných vztahů. Pozůstalý manžel se jako zákonný dědic v ABGB nevyskytoval, jeho pozice byla řešena jednak formou předmanželských

²⁶⁸ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přeprac. a dopln. vyd. Praha: Orbis, 1956. s. 338.

²⁶⁹ KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Nový právní řád č. 7., s. 64.

²⁷⁰ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přeprac. a dopln. vyd. Praha: Orbis, 1956. s. 330.:

„Ustanovení, že majetek, jehož nenabyl ani dědic ze závěti, ani dědic ze zákona, připadá státu, je odůvodňováno tím, že takový majetek je třeba vrátit celku, neboť v jeho rámci ho bylo také nabyto.“

smluv či dědické smlouvy, která byla označena důvodovou zprávou za institut podvazující vůli zůstavitele. Nutno připomenout, že i v římském právu, které znalo prvotně intestátní posloupnost, původně založenou na agnátských vazbách, šlo o přechod pozůstalosti v rámci nejbližších členů rodiny v podobě *heredes sui*. Zatímco ABGB již vnímalo zákon jako nejslabší delační důvod a intestátní posloupnost nastupovala v případě, že nebylo dědické smlouvy ani testamentu.

2.2. Testamentární posloupnost

Vzhledem k ideologii komunismu, kdy vůle jednotlivce měla být potlačena na úkor celku a zájmy zůstavitele neměly být kladeny před zájmy socialistické společnosti, byla vyzdvihována zákonná posloupnost. Proklamace rodinných vazeb se stala stěžním úkolem dědického práva. Testament byl vnímán jako určité riziko, díky němuž mohou být tyto rodinné vazby narušeny vstupem třetí osoby závětí povoláné. „*S druhé strany tato úprava zcela zůstavitelovu vůli neodmítá a vhodně – v zájmu rodiny – ji upravuje.*“²⁷¹ V zájmu rodiny došlo např. k jinému pojetí odkazu, tak aby nedošlo k znevýhodnění dědice, došlo k úpravě práv nepominutelných dědiců a nároku na jejich povinný díl, kdy pak zůstaviteli zůstávala poměrně malá část majetku pro volné dispozice. Na druhou stranu, ač teorie razila preferenci intestátní posloupnosti, praxe byla taková, že intestátní posloupnost přicházela až v okamžiku, kdy závětí nebylo.²⁷²

Zatímco ABGB pod pojmem posledního pořízení vnímalo jak ustanovení dědice formou závětí, tak ustanovení odkazovníka formou kodicilu, střední kodex měl pod tímto pojmem na mysli pouze závět'. Žádná jiná pořízení pro případ smrti tento zákon neznal.²⁷³ Tyto pořízení,

²⁷¹ KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Nový právní řád č. 7., s. 66.

²⁷² BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-292-9. s. 42.

²⁷³ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-292-9. s. 42.

kterými byly např. společné pořízení, pozbyly účinnosti,²⁷⁴ což cítím jako zásah do právní jistoty občanů.

Závěť umožňuje zůstaviteli projevit svoji vůli, jak má být naloženo s jeho majetkem pro případ smrti. Do určité míry byla tato volnost zůstaviteli ponechána. Důvodová zpráva říká, že zůstaviteli byla ponechána zásadní pořizovací volnost, kterou bylo nutné modifikovat ve světle chápání nového dědického práva tím, že se nepřipouštěly společné závěti – jako institut podvazující, stejně tak i dědické smlouvy.²⁷⁵ Jistou modifikaci vůle lze vidět i v chápání ustanovení §536,²⁷⁶ k níž se důvodová zpráva vyjádřila, že není nutno rozšiřovat vůli zůstavitele a široce ji vykládat. Nebyla-li tedy celá pozůstalost vyčerpána, nedocházelo k poměrnému narůstání podílů, ale takovýto majetek připadl zákonným dědicům.

2.2.1. Testamentární způsobilost

O aktivní testamentární způsobilosti, tedy způsobilosti sepsat závěť, mluví ustanovení § 540.²⁷⁷ Podmínky kladené na způsobilost zůstavitele jsou poměrně odlišné od podmínek stanovených v ABGB a do značné míry reflektují společenské vnímání dědického práva. Na rozdíl od ABGB nebyly za nezpůsobilé označeny osoby, které byly soudem prohlášeny za marnotratníka, stejně tak ve středním kodexu již nenalezneme ustanovení o způsobilosti řeholníků. Dále bylo znemožněno osobám choromyslným učinit závěť v tzv. světlém okamžiku, protože střední kodex považoval za způsobilé jen osoby, které nebyly zbavené svéprávnosti. Pokud byly osoby jen částečně zbaveny svéprávnosti, k projevení své vůle dle zákona způsobilé také nebyly.²⁷⁸ Ustanovení § 540 nekoresponduje s ustanovením zákona, které se vyjadřuje ke způsobilosti osob částečně

²⁷⁴ Cz 329/54 „Zemře-li zůstavitel za účinnosti nového občanského zákoníku, nelze při projednání dědictví přihlížet jeho pořízení, učiněnému ve společné závěti, i když k jejímu zřízení došlo za účinnosti dřívějších předpisů.“

²⁷⁵ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přeprac. a dopln. vyd. Praha: Orbis, 1956. s. 342.

²⁷⁶ § 536 zk. č. 141/1950 Sb.: „Ustanovil-li zůstavitel jednoho nebo několik dědiců s určením podílů nebo jednotlivých věcí, aniž je tím, čeho nabyly, jeho majetek vyčerpán, jsou ke zbývajícím částem majetku povoláni dědicové zákonní.“

²⁷⁷ § 540 zk. č. 141/1950 Sb.: „(1) Činiti poslední pořízení nemůže, kdo není v plném rozsahu svéprávný. (2) Nezletilec, který dovrčil patnáctý rok, může však učiniti pořízení o tom, čeho nabyl vlastní prací.“

²⁷⁸ 15 Co 494/53 „Osoba částečně zbavená svéprávnosti nemůže vůbec pořádit platnou závěť.“

zbavených svéprávnosti.²⁷⁹ Důvodová zpráva tuto nesrovnalost vysvětluje tím, že v případě stanovení způsobilosti zůstavitele k pořízení závěti nelze vystačit s obecnými ustanoveními o právní způsobilosti, stejně tak, jako s nimi nelze vystačit, pokud se jedná o způsobilost uzavřít manželství a tuto skutečnost vnímá jako účelný prostředek pro preferenci zákonných dědiců.²⁸⁰

ABGB umožnilo sepsat poslední pořízení osobě, která dovršila čtrnáctý rok věku a to pouze ústně před soudem. Od tohoto se střední kodex také odchýlil. Umožnil sepsat závěť osobě až patnáctileté a to pouze o majetku, který nabyta vlastní prací. I zde je požadavek přísnější formy. Závěť mohl nezletilý zůstavitel, který dovršil patnáctý rok věku, učinit jen před soudem nebo před notářem, jedinou zákonnou přípustnou formou, a to písemnou. Způsobilost k sepsání závěti se posuzovala v době jejího sepsání.

Pasivní dědická způsobilost, tedy způsobilost státi se dědicem, byla odepřena tomu, koho jednání neodpovídalo dobrým vztahům k zůstaviteli a jeho rodině a to v závažných případech.²⁸¹ Dle zákona byl nezpůsobilý ten, kdo se dopustil úmyslného trestného činu proti zůstaviteli či jeho rodině nebo zavrženíhodného jednání proti projevu jeho vůle. Pokud však zůstavitel toto jednání dědici prominul, tato nezpůsobilost pominula.

Z celkové zákonné koncepce testamentární způsobilosti lze usuzovat, že bylo snahou zákonodárců, omezit autonomii vůle testátora na úkor zájmu celku, který měl spočívat ve snaze posilování rodiny a rodinných vazeb.

2.2.2. Forma závěti

ABGB znalo různé formy závětí a dávalo tak zůstaviteli možnost výběru, jakým způsobem, pro něj nejvhodnějším, rozhodne o svém majetku. Rozmanitost forem bylo soudobou společností vnímáno jako svědectví toho, že buržoazní společnost používá testament jako projev

²⁷⁹ Srov. § 13 odst. 2 zk. č. 141/1950 Sb.: „Kdo je zbaven způsobilosti jen částečně anebo není pro duševní poruchu schopen obstarat si sám své věci náležitě, je co do způsobilosti k právním úkonům roven tomu, kdo dovršil patnáctý rok.“

²⁸⁰ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přeprac. a dopln. vyd. Praha: Orbis, 1956. s. 345.

²⁸¹ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přeprac. a dopln. vyd. Praha: Orbis, 1956. s. 336.

úcty ke kapitálu.²⁸² Proto se nové dědické právo snažilo omezit různorodost formy pořizovací. Jak bylo již výše řečeno, došlo ke zrušení vzájemných závětí a dědických smluv uzavíraných mezi manžely.²⁸³ Dle §535 bylo možno jednou závětí učinit pořízení pouze jedním testátorem.

Do nového zákona nebyla převzata ústní forma pořízení. Jedinou možnou formou byla závěť písemná, z které muselo být patrné den, měsíc a rok jejího sepsání.²⁸⁴ Od uvedení místa, kde byla sepsána, bylo upuštěno. Takováto závěť mohla být učiněna vlastní rukou a vlastní rukou podepsána, pak mluvíme o závěti holografní. Závěť, která mohla být sepsána jakoukoli osobou nebo ji zůstavitel mohl sepsat na psacím stroji, se nazývala závětí alografní. Podmínkou pro platnost alografní závěti byl vlastnoruční podpis zůstavitelův a současná přítomnost dvou svědků. Před svědky zůstavitel výslovně prohlásil, že jde o jeho poslední vůli a svědci museli závěť podepsat. Již nebylo vyžadováno, aby se svědek podepsal ze své funkce svědka.²⁸⁵

Zůstavitel mohl učinit své poslední pořízení soukromě nebo formou úředního zápisu, a to buď před soudem nebo před notářem. Při této formě závěti nebyli vyžadováni svědci. V roce 1955 se stalo jedinou možností sepsání závěti formou úředního zápisu sepsání poslední vůle před notářem formou notářského zápisu.²⁸⁶ Tato forma byla považována za nejbezpečnější formu pořízení nejen z důvodů, že byla zachycena pravá vůle zůstavitele, ale i proto, že závěť byla uchráněna před ztrátou či zničením.²⁸⁷ Závěť učiněná před soudem nebo před notářem, byla listinou veřejnou. Jelikož tato forma závěti byla považována za nejbezpečnější, s největší mírou právní jistoty, byla obligatorním požadavkem v případech, kdy chtěl učinit poslední pořízení nezletilec starší patnácti let, stejně tak

²⁸² KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Nový právní řád č. 7., s. 69.

²⁸³ KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Nový právní řád č. 7., s. 69.: „Tyto instituty sloužily totiž za kapitalismu jen k důraznému podtržení toho, že manželství je určitou základnou majetkově-právních vztahů a nikoliv institutem práva rodinného v nejvlastnějším slova smyslu.“

²⁸⁴ § 541 odst. 1 zk. č. 141/1950 Sb.: „Závěť lze zřídit jev v písemné formě. (2) Z každé závěti musí být patrný den, měsíc a rok, kdy byla sepsána.“

²⁸⁵ KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Nový právní řád č. 7., s. 71.

²⁸⁶ K této změně došlo díky zákonu č. 52/1954 Sb., kterým se rozšiřovala působnost státního notářství.

²⁸⁷ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přeprac. a dopln. vyd. Praha: Orbis, 1956. s. 346.

osoby slepé a hluché, které nemohly číst a psát a osoby němé, které neuměly psát. Byla to jediná možná forma pořízení pro osoby, které vyžadovaly větší právní ochrany.

Formu privilegovaných testamentů,²⁸⁸ kde byly sníženy požadavky na formu na úkor jejich dočasné platnosti, střední kodex z ABGB nepřevzal. Bylo argumentováno jednak spravedlivou úpravou zákonné posloupnosti, díky které není třeba ponechávat zůstaviteli privilegovanou možnost učinit poslední pořízení, byť i v případech hrozících nebezpečím smrti. Dále pak tím, že tyto testaments nebyly zůstavitelem činěny po zralé úvaze, jasně a srozumitelně.²⁸⁹ Důvodová zpráva šla v argumentaci ještě dále, když uvedla, že není potřeba privilegovaných testamentů, když nový občanský zákoník byl tvořen pro údobí míru.²⁹⁰

Z ustanoveních zákona upravující náležitosti pro formu závěti, lze vidět snahu zákonodárce k upřednostnění zákonné posloupnosti, která by nastoupila v okamžiku, kdy by nebylo závěti.

2.2.3. Obsahové náležitosti závěti

Stejně tak, jako již v římském právu, byla podstatnou náležitostí dědická instituce, která již dlouhou dobu nemusela být ustanovena v imperativní formě. Zůstavitel mohl ustanovit jednoho nebo více dědiců s určením jejich podílů nebo jednotlivých věcí či práv. Institut odkazu byl v zákoně sice ponechán, ale v omezené míře. O odkazech bude pojednáno v další kapitole.

Vůle zůstavitele byla též podstatně omezena tím, že nebylo přípustné stanovení podmínek, které by dědice omezovaly, ať šlo o stanovení lhůty, příkazu nebo podmínky odkládací či rozvazovací.²⁹¹ S autonomií vůle již nemá co společného § 548, které prohlašuje za

²⁸⁸ ABGB znalo privilegovaný testament učiněný za plavby lodí, v místě morové či jiné epidemie a testament vojenský.

²⁸⁹ KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Nový právní řád č. 7., s. 70.

²⁹⁰ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přeprac. a dopln. vyd. Praha: Orbis, 1956. s. 346.

²⁹¹ § 550 zk. č. 141/1950 Sb.: „*Neplatná je podmínka, kterou zůstavitel omezil povolání někoho za dědice. Neplatné je i ustanovení závěti, že toho, co se zůstavuje, má dědic nabýt jen na určitou dobu nebo později než dnem zůstavitelovi smrti, jakož i ustanovení závěti o tom, na koho má dědictví přejít po smrti dědicově. Neplatný je také zůstavitelův příkaz, aby dědic použil dědictví nebo jeho části určitým způsobem nebo aby něco vykonal.*“

neplatné ustanovení závěti, které se přičíí obecnému zájmu. Stejně tak jsou dle tohoto paragrafu neplatná ustanovení, která jsou v rozporu se zákonem, i ta která jsou nesrozumitelná či si odporují. „*Vůli pořizovatele je proto třeba vyložit vždy přesně a svědomitě, avšak v rámci daném socialistickým právním řádem.*“²⁹²

2.3. Nepominutelní dědici

Nepominutelným dědicem byl ten, kdo měl nárok na jistou část zůstavitelova jmění, na povinný díl. Za takové osoby považoval střední kodex zůstavitelovy potomky. Pokud potomků nebylo, příp. nebyli způsobilí k nabytí dědictví nebo dědictví odmítli, byli těmito osobami zůstavitelovi rodiče případně prarodiče.

Zákon začal rozlišovat mezi potomky zletilými a nezletilými, na což reflektovala i velikosti jejich povinného dílu. Největší právní ochrany požívali nezletilí potomci zůstavitele. Dle § 551 měl nezletilý potomek nárok na takový podíl, kolik činila cena celého jeho zákonného dílu. Takovýmto dědicem mohl být pouze ten, kdo by se stal v době zůstavitelovy smrti jeho zákonným dědicem.²⁹³ Pokud se však syn nedožil smrti zůstavitele, vstupovaly by do jeho dílu jeho děti, jelikož § 551 mluví o zůstavitelových potomcích. Kdyby však zůstavitelovi vnuci, kteří by vstupovali do dílu svého zemřelého otce, byli nezletilí, měli jako nezletilí nárok na celý svůj zákonný díl, navzdory tomu, že zůstavitelův syn zemřel jako zletilý.²⁹⁴ Nezletilým potomkům zákon přiznával nárok na jejich celý zákonný podíl, zatímco zletilí potomci měli nárok pouze na jeho ¾.

Jako nepominutelné dědice zákon uvádí i rodiče a prarodiče zůstavitele v případě, že by v době zůstavitelovy smrti byli jeho zákonnými dědici.²⁹⁵ Aby se rodiče a prarodiče stali dědici, kteří by nemohli být závětí zkráceny na svém podíle, museli být práce neschopní a být v nouzi v době

²⁹² KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Nový právní řád č. 7., s. 68.

²⁹³ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-292-9. s. 57.

²⁹⁴ KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Nový právní řád č. 7., s. 65.

²⁹⁵ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-292-9. s. 58.

smrti zůstavitele. Judikatura se ke stavu nouze postavila tak, že je nutno tento stav vykládat v souvislosti s §72 zk. o právu rodinném.²⁹⁶ Stejně tak jako zletilí potomci i rodiče a prarodiče za splnění výše uvedených podmínek, měli nárok na $\frac{3}{4}$ svého zákonného dílu.

Manželka nebyla ve středním kodexu za nepominutelného dědice ustanovena. Počítalo se s tím, že její majetkové postavení bude kompenzováno zákonným majetkovým společenstvím, které upravovalo právo rodinné.²⁹⁷

Závěť, která krátila práva nepominutelných dědiců na jejich povinném dílu, byla považována za neplatnou.²⁹⁸ Důvodová zpráva se vyjádřila tak, že ustanovení § 551 je provedením zásady o novém pojetí dědického práva, díky kterému by nemělo dojít ke zkrácení práv zákonných dědiců vůlí zůstavitelovou.²⁹⁹

Zvětšování okruhu nepominutelných dědiců a nároků na jejich povinný díl a naopak zmenšování důvodů k vydědění je typickým projevem preference zákonné posloupnosti uplatňované ve středním kodexu.

2.4. Vydědění

Vydědění je jednostranný projev vůle zůstavitele, kterým se odjímá právo nepominutelných dědiců na jejich zákonný podíl. Vydědit mohl zůstavitel své nepominutelné dědice pouze ze tří taxativně uvedených zákonných důvodů. Z žádných jiných důvodů, které by zůstavitel pro vydědění uvedl, nedošlo by k účinkům vydědění. K vydědění mohlo dojít v závěti nebo mohla být zůstavitelem napsána jiná listina, na kterou byly vyžadovány stejné formální náležitosti jako na sepsání závěti. Důvody vydědění byly reflexí socialistické morálky, jak uvádí důvodová zpráva zákona. Tyto důvody musely být v listině napsány,³⁰⁰ v případě, že tomu

²⁹⁶ 5 Co 6/53 „Nouzí je rozumět stav, v němž se postiženému nedostává slušné výživy z vlastních prostředků. O nedostatku slušné výživy možno pak mluvit tehdy, když ten, kdo výživu potřebuje, nemůže vlastními prostředky ukojit svým poměrům přiměřené životní potřeby.“

²⁹⁷ HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 3. s. 284.

²⁹⁸ § 551 zk. č. 141/1950 Sb.

²⁹⁹ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přeprac. a dopln. vyd. Praha: Orbis, 1956. s. 349.

³⁰⁰ Dle ABGB nebyla povinnost zůstavitele důvody vydědění uvádět.

tak nebylo, stalo se vydědění neúčinným. Pokud bylo však platně vyděděno dítě zůstavitele, nastupovaly do jeho zákonného podílu jeho potomci se zřetelem k nevinnému potomstvu³⁰¹. Vycházelo se tak z právní domněnky, že vyděděný se zůstavitelovy smrti nedožil.³⁰²

Prvním z důvodů vydědění dle § 552 bylo opuštění zůstavitele nepominutelným dědicem v době jeho nouze. K tomuto se vyjadřuje i judikát 22 Co 381/55.³⁰³ Ze zmíněného judikátu vyplývá, že dědic o nouzi zůstavitele musel vědět.

Dalším důvodem vydědění bylo odsouzení pro úmyslný trestný čin. Nemuselo jít o trestný čin proti osobě zůstavitele, postačilo, když byl dědic odsouzen pro jakýkoli trestný čin podle trestního zákona soudního.³⁰⁴ Bednář v tomto spatřuje tvrdost zákona ve srovnání s úpravou v ABGB, kde jako důvod vydědění pro trestní čin bylo odsouzení k trestu žaláře na dvacet let či na doživotí. S tímto názorem se ztotožňuji, jelikož nemuselo jít ani o provinění proti osobě zůstavitele. Vidím v tomto spíše sankční prostředek za provinění proti společnosti, a to bez stanovení hranice, která by určovala míru závažnosti trestného činu a tím by se stala možným důvodem pro vydědění.

Posledním důvodem, který zákon připouštěl, bylo, že dědic trvale odepírá pracovat. Což bylo vnímáno za provinění proti základním pravidlům socialistické morálky.³⁰⁵

2.5. Odkaz

Institut odkazu je ve středním kodexu sice ponechán, ale došlo k jeho omezení a jinému chápání. Nejde již o obligační nárok vůči dědici, ale jde o nárok věcněprávní. Odkaz již nebyl dluhem, který by vázнул na dědictví, protože se jeho cena neodečítala, jako se odečítaly dluhy

³⁰¹ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přeprac. a dopln. vyd. Praha: Orbis, 1956. s. 351.

³⁰² KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Nový právní řád č. 7., s. 72.

³⁰³ 22 Co 381/55: „*Pojem opuštění v nouzi nelze vykládat tak, že by se jím rozumělo toliko opuštění v nouzi majetkové, nýbrž tento pojem nutno vykládat širše, a zahrnuje i případy, kdy zůstavitel se octl v jakékoli tísní, vyžadující pomoci osoby třetí, kterou si vlastním úsilím a svými zdroji nemůže opatřit, a zákonný dědic, ač o tom věděl a pomoci mohl tak neučinil.*“

³⁰⁴ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická poslušnost*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-292-9. s. 62.

³⁰⁵ KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Nový právní řád č. 7., s. 72.

zůstavitele.³⁰⁶ Skutečnost, že šlo o věcněprávní nárok, byla důvodem, že odkazovník nabýval odkázaný majetek smrtí zůstavitele, jako nabýval dědic dědictví. Odkazovník měl podobné postavení jako dědic. Mohl odkaz odmítnout za stejných podmínek jako mohl dědictví odmítnout dědic, stejně tak se na něj vztahovala ustanovení o způsobilosti k nabytí dědictví.³⁰⁷ V čem se dle § 537 postavení odkazovníka od postavení dědice lišilo, byla skutečnost, že neodpovídal za závazky zůstavitele ani za náklady pohřbu,³⁰⁸ byla-li mu odkázána věc, která byla v poměru hodnoty dědictví nepatrná. Souhrn odkazů nesměl přesahovat čtvrtinu čistého jmění, které zůstalo po odečtení všech pasiv dědictví. Důvodová zpráva se k tomu vyjadřuje takto:³⁰⁹ „*Nebylo by vhodné a jistě by odporovalo intencím zůstavitele, aby nabyvatel poměrně nepatrné částky zůstavitelova majetku měl nésti také část zůstavitelových závazků. Byl proto pro tyto a podobné případy ponechán vžitý institut odkazu, ovšem – se zřetelem k nové funkci dědického práva – ve formě přiměřeně omezené.*“

Omezení spočívalo v tom, že odkazem se mohla stát pouze věc movitá nebo peněžitá částka. Předmětem odkazu tak nemohla být nemovitost, práva ani pohledávka.³¹⁰ Nebylo tedy možné odkázat žádné opakované plnění ať již peněžité částky.³¹¹ Nejzásadnějším omezením odkazu byla její hodnota, jež dle dikce zákona musela být nepatrná. Nepatrná hodnota se posuzovala v poměru k hodnotě dědictví, po odečtení všech pasiv, která na něm vázla.³¹² Stejně tak jako byla v starověkém Římě falciánská kvarta. Tato byla prvkem, jenž omezoval přetíženost pozůstalosti odkazy, byla i ve středním kodexu stanovena výše odkazu z čisté hodnoty dědictví, která nesměla být přesažena. Zatím co v římském právu v důsledku falciánské kvarty musela zůstat ¼ pozůstalosti nezatížena odkazy, střední kodex poměr obrátil a v tomto důsledku mohlo dojít k zatížení pozůstalosti odkazy pouze do ¼ čisté

³⁰⁶ BLAŽEK, J. , Odkaz v novém právu dědickém. Právník, 1951, s. 241.

³⁰⁷ KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Nový právní řád č. 7., s. 61.

³⁰⁸ Dědic dle § 514 zk. č. 141/1950 Sb. hradil náklady přiměřeného pohřbu a plnil závazky zůstavitele, to vše do výše nabytého dědictví.

³⁰⁹ ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přeprac. a dopln. vyd. Praha: Orbis, 1956. s. 343.

³¹⁰ idem

³¹¹ BLAŽEK, J. , Odkaz v novém právu dědickém. Právník, 1951, s. 239.

³¹² BLAŽEK, J. , Odkaz v novém právu dědickém. Právník, 1951, s. 240.

hodnoty dědictví. Pokud došlo k porušení těchto podmínek, odkaz se nestal neplatným, ale na odkazovníka se hledělo jako na dědice s tím, že jako dědic odpovídal za dluhy váznoucí na dědictví.³¹³

Zatímco v ABGB náležela potomkům $\frac{1}{2}$ a předkům, pokud nedělili potomci, náležela $\frac{1}{3}$ zákonného podílu. Střední kodex rozlišil potomky nezletilé a zletilé, přičemž nezletilým náležel podíl celý, zatímco zletilým $\frac{3}{4}$. Pokud nedělili potomci, dědili jako nepominutelní dědici předci, pokud se nacházeli v bídě a nouzi. Soudobá právní úprava vnímá za nepominutelné dědice pouze potomky, které také dělí na nezletilé a zletilé. Nezletilým se má dostat celého zákonného podílu a zletilým $\frac{1}{2}$. V úpravě nového občanského zákoníku jsou nepominutelní dědici děti zůstavitele, pokud ti nedělí, jsou jimi jejich potomci. Nezletilému dědici se musí dostat alespoň $\frac{3}{4}$ jeho zákonného podílu, zletilému $\frac{1}{4}$.

Ač ve středním kodexu je odkaz upraven pouze v malé míře, v následující, tedy soudobé právní úpravě, se již odkaz nevyskytuje, jeho návrat bude až v novém občanském zákoníku, kde jím bude opět posílena vůle zůstavitele při nakládání s majetkem pro případ smrti.

³¹³ BLAŽEK, J. , Odkaz v novém právu dědickém. Právník, 1951, s. 24.

V. ZÁVĚR

Pokud v dnešní době mluvíme o římském právu, které zakotvilo instituty upravující vůli zůstavitele při nakládání s jeho majetkem, je dobré si uvědomit, že římské právo prošlo vývojem dlouhým více než dvanáct set let. Stejně tak jako v jiných společnostech dochází i v Římě ke vzniku dědického práva v okamžiku, kdy se objevuje individuální vlastnictví. Římané měli velkou úctu k soukromému vlastnictví a věnovali velkou pozornost jeho dispozicím, ač byly *inter vivos* či *mortis causa*. Tato skutečnost byla jedním z důvodů, díky kterému docházelo k preferenci vůle zůstavitele

Římané nazírali na dědické právo s jistou rozdílností, než tomu bylo v pozdějších právních úpravách a než je tomu dnes. Dědic vstupoval do právního postavení zemřelého, dědictví na dědice napadalo jako celek a na dědice přecházela nejen majetková práva, ale i rodinné a náboženské povinnosti. Dědictví tedy nebylo Římany chápáno jako soubor majetku, ale mělo i svůj duchovní rozměr. Okamžikem nabytí dědictví nebyla doba smrti zůstavitele, ale okamžik, kdy došlo k uchopení pozůstalosti dědicem. Delační důvody byly dva. Byly jimi zákon a testament. Zákonná posloupnost nastupovala až v okamžiku, kdy nebylo platného testamentu, což svědčí o preferenci testamentární posloupnosti. Ač římské právo preferovalo autonomii vůle před nástupem zákonné dědické posloupnosti, dědickou smlouvu, která bezesporu rozšiřovala pořizovací volnost a je zakotvena v mnoha moderních evropských právních řádech jako je třeba Rakousko, Německo a Francie, římské právo neznalo. Specialitou římské úpravy dědění, jež se v pozdějších úpravách již nevyskytovala, byla zásada: „*Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*,“ která znemožňovala kombinaci dědických posloupností.

Projevem testovací volnosti byl i institut privilegovaných závětí, o nichž se zmiňuje ABGB jako o závětech s úlevami. Tyto vymizely z našeho právního řádu v roce 1950, jelikož střední kodex je již neupravoval s ohledem na „spravedlivou“ úpravu zákonné posloupnosti. Smyslem tohoto institutu bylo umožnit zůstaviteli v situaci výjimečné, učinit poslední

pořízení, aniž by musel dostát obvyklých formalit potřebných pro zřízení testamentu za běžných okolností. Vzhledem k tomu, že zůstavitel uspořádával majetek formou privilegované závěti bez náležitého rozmyslu a uvážení, jež odpovídalo mimořádnosti situace, ve které se nacházel, měly tyto formy závěti omezenou časovou platnost.

Vysoké požadavky kladené na formu testamentu zřizovaného za běžných okolností, byly demonstrací vážnosti a úcty k tomuto druhu právního úkonu. Díky těmto formalitám mělo být zajištěno vážné a řádné projevení vůle zůstavitele, o kterém by nemělo být po jeho smrti pochyb.

Jednostranné právní jednání zůstavitele s účinky *mortis causa*, které šlo k tíži dědictví, byl institut odkazu. Zatímco civilní odkaz *legatum* byl svázán velkým množstvím formalit, u *fideicommissu* tomu již tak nebylo, a právě tato forma odkazu poskytla zůstaviteli účinnou možnost, jak disponovat se svým majetkem. Jelikož původní římská společnost byla agrární, nemělo docházet k drobení rodinného majetku. Obvykle tomu bylo tak, že dědicem byl prvorozený syn a ostatní byli zajištěni odkazy. Podmínkou uskutečnění singulární sukcese bylo, aby došlo k sukcesi univerzální, tedy aby se dědic chopil dědictví. Tento institut, který rozšiřoval testovací svobodu, byl velmi oblíben a hojně používán, až došlo k zákonnému omezení potencionální přetíženosti pozůstalosti odkazy pomocí *falcidiánské kvarty*. ABGB ač institut odkazu zná, zakládá odkazovníkovi pouze obliigační nárok. Neupravuje však žádné omezení, které by chránilo dědice, jak tomu bylo v Římě v podobě *falcidiánské kvarty*. Ve středním kodexu, který byl založen na preferenci rodinných vazeb a posílení celku na úkor jednotlivce, byl sice institut odkazu upraven, ale pouze velmi stroze. Tento institut nedosahoval velkého významu, jelikož cena odkázané věci či peněžité částky musela představovat jen nepatrnou hodnotu v poměru čisté hodnoty dědictví a mohla jím být zatížena jen $\frac{1}{4}$ pozůstalosti. Soudobá právní úprava, tedy zk. č. 40/1964 Sb., odkaz neupravuje vůbec, což cítím jako omezení svobody vůle zůstavitele. Vrací se však k němu Nový občanský zákoník, který se dle důvodové zprávy hlásí k základním zásadám demokratické úpravy dědického práva, a totiž k zásadě volnosti zůstavitele ve volbě dědice s obvyklým omezením ve prospěch nepominutelných dědiců.

Ač zůstavitel často volil dědice z řad svých potomků, testament, na rozdíl od zákonné posloupnosti, mu umožňoval upravit velikost jejich dědických podílů, případně podmínit nabytí dědictví splněním podmínky.

Úprava ABGB vycházela ze vzoru římské právní úpravy, ale mnoho institutů bylo již přizpůsobeno době a společenskému uspořádání. V důsledku jiného chápání rodiny a její funkce byl odlišně vnímaný pojem *hereditas*. *Hereditas*, neboli pozůstalost, byla již vnímána pouze jako soubor majetku a ztratila svůj duchovní rozměr. Stejně tak jako římské právo i ABGB byl postaven na preferenci testamentu před zákonem, ač středověké právo testamentu příliš nepřálo. Dědickým titulem kromě závěti a zákona byla ještě dědická smlouva, které byla přiznána největší právní síla ze všech třech zákonem upravených dědických titulů. ABGB upravovalo také institut ležící pozůstalosti. Okamžikem nabytí dědictví bylo odevzdání pozůstalosti soudem na základě odevzdací listiny, nikoliv okamžik smrti zůstavitele, jak ho upravují socialistické zákoníky. Nárok nepominutelným dědicům přiznával zákon potomků v 1/2 jejich zákonného podílu, pokud by nedělili potomci, bylo toto právo přiznáno zůstavitelovým předkům ve výši 1/3 jejich zákonného podílu. Výše stanovených podílů byla značně odlišná od úpravy ve středním kodexu, kde po vyčerpání povinných dílů, již zůstaviteli nezbyl příliš velký díl k volným dispozicím. Demonstrací toho, jak společenské konvence modifikují instituty dědického práva, je např. institut vydědění, jelikož v původní úpravě ABGB byl důvodem k vydědění nepominutelného dědice odpadlictví od víry, zatímco střední kodex uvádí jako jeden z důvodů vydědění trvalé odpírání pracovat. Důvodová zpráva k zákonu 141/1950 Sb. považuje důvody k vydědění za reflexi socialistické morálky.

V roce 1948 došlo k politickým změnám, kdy se do čela státu postavila komunistická strana se zcela odlišnou ideologií. V důsledku těchto skutečností byl přijat nový občanský zákoník, který obrátil poměr testamentu a zákonné posloupnosti ve prospěch posloupnosti zákonné. Mnoho institutů „starého“ dědického práva převzato nebylo a pokud ano, byl jim dán nový ráz ve světle socialistické morálky. Jedním z největších zásahů bylo nastavení podílu nepominutelným dědicům. Dopadem této právní úpravy byla skutečnost, že u cennějších věcí, typicky u nemovitostí,

vznikalo nucené spoluvlastnictví, jelikož ani jeden z dědiců neměl na vyplacení spoludědice.

Za pár měsíců vejde v účinnost Nový občanský zákoník, který má dle své koncepce upustit od přežitků socialistického zákonodárství, které se přes velké množství novel nepodařilo odstranit a vrátit se tak k zapomenutým institutům dědického práva, jež byly projevem testovací volnosti zůstavitele. Vždyť preference testamentu je projevem ius disponendi pro případ smrti. Proto v očekávání této rekonstrukce soukromého práva cítím jistou obavu, aby v důsledku tak rozsáhlé změny nedošlo k porušení právní jistoty občanů.

RESUMÉ

El origen del derecho de herencia está asociado con la desilusión de la sociedad ancestral y con la formación de la propiedad privada. El derecho en sí, dentro de una sociedad como tal, es un instrumento el cual permite regular dichas relaciones. En efecto, el derecho de herencia, en particular, ha permitido, por un lado, regular la voluntad y libertad de una persona, llamada testador y por el otro lado, de unos herederos los cuales, en algunas ocasiones ostentan la calidad de herederos irrenunciables.

En principio, la gran mayoría de las reglas del derecho de herencia, las cuales garantizaban y garantizan la libertad de expresión del testador, tienen sus orígenes en el derecho Romano. Al transcurrir el tiempo, estas reglas, fueron tomadas y aplicadas por el Código Civil General Austriaco, el cual, posteriormente fue formando la parte legislativa de Checoslovaquia.

Como consecuencia de los acontecimientos históricos y del cambio político en el país, el derecho de herencia, se convirtió en un instrumento de limitación de la voluntad del individuo para el beneficio de la comunidad. De esta manera, el derecho de herencia, poco a poco se convirtió en un instrumento, el cual indirectamente interfería en el patrimonio de la sociedad.

Použitá literatura:

Bibliografie:

BALÍK, Stanislav., BALÍK, Stanislav ml. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 234 s. ISBN 978-80-7380-256-1.

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1.vyd. Praha: Panorama, 1981. 507 s. Pyramida – Encyklopedie.

BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. vyd. Praha: Academia, 1988, 304.s.

BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. 1.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 301 s. ISBN 978-80-7380-292-9.

BĚLOHLÁVEK, Alexander J. et. al. *Nový občanský zákoník: srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. 829 s. ISBN 978-80-7380-413-8.

BERGER, Adolf. *Encyclopedic dictionary of roman law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991. 808 s.

BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. 9. vyd. Brno: ČS.A.S. Právnický, 1932. 745 s. Knihovna Čs. Akademického Spolku Právnický, Sv. 17.

BRETONE, Mario. *Geschichte des römischen Rechts*. 1. vyd. München : C.H. Beck, 1992.

ČAPEK, Karel. *Občanský zákoník*. 3. přeprac. a dopln. vyd. Praha: Orbis, 1956. 406 s.

FRÝDEK, Miroslav. et.al. *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny*. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing s.r.o., 2012. 121 s.

HARTMANN, Antonín. *Nesporné řízení*. Praha: Československý kompas, 1926. 1624 s. Komentované zákony Československé republiky.

HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 3. rozšíř. vyd. Institucí římského práva. Praha 1903. 1289 s.

HOLUB, Rudolf. et al. *Komentář k občanskému zákoníku – právo dědické*. Praha: Orbis, 1957. 380 s.

KINCL, Jaromír., URFUS, Valentin., SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vyd. Praha. C. H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1.

KNAPP, Viktor., ŠKUNDIN, Zinovij Isaakovič., PETRŽELKA, Karel. *K otázkám nového občanského práva*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. 93 s. Nový právní řád č. 7.

KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské V. Právo dědické*. 2. dopln. vyd. Praha - Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1933. 139. s.

MIKEŠ, Jiří., MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo*. 3. aktual. vyd. Praha: Linde, 2007. 351 s.

ROUČEK, František. ed. al. *Československý obecný zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. dopln. vyd. Praha: Československý kompas, 1932. 1736 s. Komentované zákony Československé.

SCHELLEOVÁ, Ilona., SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964*. 1.vyd. Brno: Doplněk, 1993. 594 s. ISBN 80-210-0587-1.

SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského*. Díl II. Praha: nákl. vlast., 356 s.

SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. 3. vyd. Praha: Československý kompas, 1946. 86 s.

TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské a stanoviska srovnávací vědy právní*. Část. I. Praha: Sborník věd právních a státních (Bursík a Kohout), 1905. 157 s

VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha: nákl. vlast. , 1923.

VESELÝ, Vilém., PIVOŇKOVÁ, Marie., KAVALÍR, Jiří. *Obecný zákoník občanský a souvislé zákony*. 2. doplň. vyd. Praha: V. Linhart, 1948. 887 s.

Odborné články:

BLAŽKE, J. O zásadách nového občanského práva. *Právník*. 1951, roč. 90, č. neuvedeno.

BLAŽKE, J. Odkaz v novém právu dědickém. *Právník*. 1951, roč. 90, č. neuvedeno.

ČERNOCH, Radek. Odkaz v Římě a domácím právním vývoji. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 3.

DOSTALÍK, Petr. Dědická instituce jako základní obsahová náležitost testamentu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 3.

ELIÁŠ, Karel. Privilegované závěti a osnova českého občanského zákoníku. *Ad Notam*. 2009, roč. 15, č. 2.

ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*. 2003, roč. 9, č. 5.

FRÝDEK, Miroslav. Aspekty římského dědického práva, testovací způsobilost osob alieni iuris a ztráta dědictví v důsledku odsouzení. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 3.

HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 3.

SALÁK, Pavel. Zásady římského práva dědického a jejich odraz v novodobých kodifikacích. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, roč. 20, č. 3.

Právní předpisy:

Zákon č. 946/1811 Sb. z. s., Obecný zákoník občanský, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 208/1854 Sb. ř. z., Nesporné řízení, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Judicatura:

Rozhodnutí Krajského soudu v Liberci ze dne 13.1. 1953 Sp. zn. 5 Co 6/53

Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 23. 4. 1955 Sp. zn. 22 Co 381/55

Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 14. 10. 1953 Sp. zn. 15 Co 494/53

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 1952 Sp. zn. Cz 87/52

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 1954 Sp. zn. Cz 329/54

Internetové zdroje:

ČERNOCH, Radek. Postavení dědice v římském právu. *Diplomová práce*. ver. pdf. [online]. [cit. 2013-0-22]. MU. PF. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/210631/pravf_m/Postaveni_dedice_v_rimskem_pravu.pdf.

Důvodová zpráva k NOZ. ver. 2011.pdf. [online]. [cit. 2013-03-11]. Dostupné z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf

MIKMEKOVÁ, Lucie. Závěť - jako dědický titul v historii, v současnosti a v právní úpravě de lege ferenda. *Diplomová práce*. ver. pdf. [online]. [cit. 2013-03-15]. MU. PF. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/76952/pravf_m/.

SALÁK, Pavel jr. Dědické právo 1948-1989 optikou práva římského. *Dny práva – 2010 – Days of Law* [online]. [cit. 2013-02-07]. 1. ed. Brno : Masaryk University, 2010. Dostupně z: <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>

SALÁK, Pavel jr. Odkaz – Římskoprávní institut ve světle českého práva 20.století. *Dny práva – 2010 – Days of Law* [online]. [cit. 2013-03-08]. 1. ed. Brno : Masaryk University, 2010. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/content/cs/proceedings/>.